

ÖREBROPROJEKTET

Delstudier

33.

STUDIE- OCH YRKESVAL PÅ GYMNASIETS TRE- OCH FYRAÅRIGA LINJER

Christian Wändahl
Psykologexamens-
arbete 1975

Psykologiska institutionen
Stockholms universitet

Psykologiska Institutionen
Box 6706
113 85 Stockholm
Tel. 08 22 81 60/353
Professor David Magnusson

STUDIE- OCH YRKESVAL PÅ GYMNASIETS

TRE- OCH FYRÅRIGA LINJER

Psykologexamensarbete 1975

Christian Wändahl

FÖRORD

Örebroprojektet är ett forskningsprojekt som startades år 1964 för att arbeta med problem rörande anpassning och beteende. Anpassning betraktas som en fortlöpande process, som måste studeras genom att den deltagande gruppens utveckling följs under hela den period som är av betydelse för de problem som står i centrum.

Projektet har följaktligen fått en longitudinell utformning. Två årsklasser följs från det år då barnen var tio respektive tretton år gamla. Huvudgruppen barn som är födda 1955 och pilotgruppen barn födda 1952 har deltagit i undersökningarna i ca 10 år. De har nu lämnat ungdomsskolan.

Föreliggande studie utgör en del av ett projekt om studie- och yrkesvalsproblematik. Resultaten av en enkätundersökning av eleverna på tre- och fyraåriga teoretiska gymnasie-linjer redovisas och diskuteras.

Rapporten har utarbetats av Christian Wändahl som psykologexamensuppsats.

Stockholm i november 1976

Anders Dunér
Projektledare

David Magnusson
Vetenskaplig ledare

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
INLEDNING	1
1 UNDERSÖKNINGENS BAKGRUND OCH SYFTE	1
2 TEORETISKA PERSPEKTIV OCH TIDIGARE FORSKNING	2
Utvecklingsteorier	2
Valsituationer	3
Lönar sig utbildning?	4
Könsskillnader	5
Övrig svensk forskning	7
DATAINSAMLING	8
1 POPULATION, DELTAGANDE OCH BORTFALL	8
2 INSTRUMENT	8
3 MÄTNINGSPROBLEM	9
Reliabilitet	9
Validitet	9
Problem med svarstendenser	9
4 GENERALISERINGSPROBLEM	9
RESULTAT FRÅGA FÖR FRÅGA	10
1 POPULATIONENS FÖRDELNING PÅ LINJER	10
2 FÖRHÅLLANDEN UNDER GYMNASIETIDEN	11
A. Linjebyten	11
B. Orsaker till att man valt att gå på gymnasiet	11
3 FRAMTIDSPLANER	12
A. Allmänna förhållanden	12
B. Detaljerade uppgifter kring framtidsplanerna	13
a. De studieinriktades planer	13
b. De arbetsinriktades planer	15
c. Svårigheter att välja och tilltron till valet	15
d. Yrkesvalet	16
e. Förändrade yrkesplaner	17

	Sid.
4 STUDIE- OCH YRKESRÅDGIVNING UNDER SKOLTIDEN	17
A. Betydelsen av olika informationskällor	17
B. Benägenhet att oro sig för framtiden	18
5 VÄRDEN SOM PÅVERKAR STUDIE- OCH YRKESVALET	18
6 FÖRHÅLLET VIDARE STUDIER/ARBETE	19
7 VÄRDERING AV FÄRDIGHETER OCH KUNSKAPER SOM SKOLAN GETT	21
TABELLER 1 - 38	23-41
RESULTAT AV SAMBANDSANALYSER	42
TABELLER 1 - 26	49-59
SAMMANFATTNING	60
a. Faktiska val under studietiden	60
b. Decidering och svårighet att välja	60
c. Påverkan	60
d. Kunskaper	60
e. Yrkes- och studieplaner	61
f. Yrkesvärden	61
g. Utbyte av gymnasietiden	61
NÅGRA AVSLUTANDE KOMMENTARER	62
REFERENSER	64

INLEDNING

1 UNDERSÖKNINGENS BAKGRUND OCH SYFTE

Läsåret 1971-1972 genomfördes den nya gymnasieskolan. De elever som vill fortsätta sin utbildning efter grundskolan får välja på 21 olika gymnasielinjer. Dessa ersätter de utbildningar som tidigare förekom inom ramen för "gamla" gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan (Marklund, 1971). Den nya gymnasieskolans syfte är bland annat att bereda intagna elever, oberoende av bostadsort och andra yttre villkor, reell tillgång till lika utbildningsmöjligheter. Skolan skall därvid ge eleverna möjlighet att välja mellan likvärda utbildningsalternativ, som rymmer en gemensam kärna men samtidigt är klart intresse- och yrkesinriktade och den skall underlätta elevernas val genom att lämna studie- och yrkesorientering (LGY 1970).

Inom ramen för Örebroprojektet har studie- och yrkesvalet bland första årskullen av elever som gått ut de tvååriga linjerna undersökts av Hjortzberg-Nordlund (1975). Föreliggande uppsats bygger på en studie- och yrkesvalsenkät som besvarades av de tre- och fyraåriga linjernas elever våren 1974. Det gäller här elever som började gymnasiet hösten 1972. Vid undersökningstillfället gick de sin sista termin, om de inte tillhörde den fyraåriga tekniska linjen. I så fall återstod sista årskursen. inom gymnasieskolan

Undersökningen ger information om hur eleverna i den nya gymnasieskolans tre- och fyraåriga linjer ser på sitt studie- och yrkesval. I enkäten får eleverna dessutom uppge hur de upplevt och värderat sin gymnasietid samt vilka fördelar på arbetsmarknaden som de anser att högre studier kan ge. Undersökningen vill ge en bild av yrkesvalsprocessen hos de ungdomar som valt en mer långvarig utbildning inom ramen för det nya gymnasiet. Läget för de långtidsutbildade har förändrats avsevärt under de senaste åren. Arbetsmarknaden har försämrats markant. Den relativa löneutvecklingen för akademiker i jämförelse med andra löntagargrupper har varit ogynnsam.

Den bundenhet till traditionella könsroller som utmärkt ungdomars yrkesval har under de senaste åren varit under intensiv debatt och skolans strävanden att motverka könsrollsmönster har betonats (LGY 1970). Svarefrekvenserna i undersökningen redovisas separat för pojkar och flickor. På detta sätt och genom korstabuleringar analyseras förekomsten av könsskillnader.

2 TEORETISKA PERSPEKTIV OCH TIDIGARE FORSKNING

Rosenberg (1957) har motiverat varför det ur yrkesvalsteoretisk synpunkt kan vara särskilt befogat att studera de långtidsstuderandes studie- och yrkesval. Dessas valsituation är "renare" än de jämnåriga kamraternas som mer påverkas av tillfälligheter. Man kan därför hos de långtidsstuderande lättare se betydelsen av abstrakta faktorer som värderingar, attityder etc för yrkesvalet. Vidare har deras val en mer långvarig effekt. Att välja medicinska studier är t ex mer livsavgörande än att ta ett okvalificerat arbete på den mest närbelägna fabriken. Rosenberg anser också att de långtidsstuderandes val särskilt starkt kommer att påverka samhällsutvecklingen då de med tiden kommer att inneha nyckelpositionerna i samhället. Argumentet är tveksamt. Påverkas t ex verkligen samhällsutvecklingen mer av att det bland akademiker finns en benägenhet att undvika kommersiella yrken än av att korttidsutbildade tenderar att undvika arbete i tillverkningsindustri?

Utvecklingsteorier

Enligt de karriärutvecklingsteorier som utvecklats av Ginzberg och hans medarbetare (Ginzberg, Ginsburg, Axelrad & Herma, 1951, delvis omarbetad av Ginzberg, 1972) och av Super (1959) är artonårsåldern en viktig utvecklingsfas. Enligt den förstnämnda teorin sker då övergången från den tentativa perioden till den realistiska. För första gången tvingas individen att göra omedelbara, konkreta och realistiska beslut om sin yrkesmässiga framtid. Enligt Super sker en övergång från utvecklingsnivån kristallisering till specificering. Individen uppnår den yrkesmässiga mognad som fordras för att klara av de s k utvecklingsuppgifter som

är aktuella för honom. Dessa karriärutvecklingsteorier är starkt bundna vid det rådande skolsystemet som förelägger övergången från high school till college i artonårsåldern. Också i det svenska systemet innebär denna ålder en viktig förändring för den som följer en utbildningslinje från treårigt gymnasium till högskolestudier. Genom sitt linjeval i gymnasiet har han en viss yrkesinriktning men det är först i högskolan som valet gäller utbildningar som är i viss mån irreversibla, så till vida att ett avbrytande ger en klar förlust. En arkitekturstuderande som avbryter utbildningen efter några år kommer antagligen att se dessa år som förspilda. Detta gäller dock inte all postgymnasial utbildning. Den som börjar läsa engelska för att bli språklärare men efter ett år hoppar av och i stället skaffar sig en kontoristutbildning kan ändå få yrkesmässig användning av sina språkkunskaper.

Valsituationer

Vägen till ett visst yrke går alltså enligt dessa karriärutvecklingsteorier via flera valsituationer. Enligt en anrik tradition inom yrkesvalspsykologin använder sig individen av ett matchningsförfarande mellan å ena sidan egna förutsättningar och behov och å andra sidan yrkets krav och möjligheter till behovstillsfredsställelse (Parsons, 1909). Denna beskrivning är orealistisk så till vida att individen förutsätts ha fullständig kunskap både om sig själv och om yrkesvärlden.

En mer realistisk beskrivning av matchningsförfarandet har framlagts av Dunér (1972). Första ledet i varje val innebär en begränsning av valalternativen. Perceptionen av omvärlden är en aktiv process, där faktorer som erfarenhet, emotioner, behov, värderingar och beredskap spelar in. Genom dessa faktorer inverkan faller många alternativ bort. De kan vara okända för individen eller upplevas som otänkbara på grund av klassmedvetenhet eller könsrollstänkande. De återstående alternativen kan vara mer eller mindre aktuella beroende på om individen känner någon som utövar yrket eller ej och dylika tillfälliga faktorer. Bland återstoden finns många alternativ som faller bort därför att individen inte uppfyller krav som ställs eller att de av andra skäl inte är tillgängliga. Dessa begränsningar kan utgöra hinder för god yrkesanpassning. Lämpliga alternativ kommer inte med därför att de

är okända. Kända och lämpliga alternativ kan avvisas på grund av fördomar.

Nästa steg blir matchning av de kvarvarande alternativen för att nå en optimal kongruens mellan dels krav och kapacitet och dels möjlighet till behovstillfredsställelse och behov. Hur väl individen lyckas med detta beror på hur riktiga hans perceptioner av yrkeskrav och möjligheter är och hur god förmåga till självvärdering han uppnått.

Dunérs modell visar på möjliga insatser från skolans sida för att befrämja lyckade yrkesval hos eleverna. Fler lämpliga alternativ kan göras kända genom ökad yrkesrådgivning. Skolan kan också bidra till att ge eleverna mer realistiska perceptioner av yrkesvärlden. I denna undersökning tillfrågas eleverna om hur mycket information beträffande olika yrkesalternativ de anser sig ha fått. Vidare framgår hur yrkesrådgivningen fungerat. Optimala yrkesval förutsätter också god självkänedom och frihet från fördomar. Ett sätt att öka den yrkesrelevanta självkänedomens är psykologisk anlagsprövning. I vilken utsträckning denna utnyttjats och uppskattats framgår av undersökningen. När det gäller förekomsten av fördomar så uppmärksammas som tidigare nämnts könsdifferenser genom att svarsfrekvenserna redovisas separat för pojkar och flickor.

Lönar sig utbildning?

Lönar sig utbildning för den enskilde? Amerikansk forskning kring detta problem har samlats i en bok under titeln "Does college matter?" (Solmon & Taubman, 1973). Flera undersökningsresultat visar ett positivt samband mellan inkomst- och utbildningsnivå. Detta samband består även när faktorer som "förmåga" och social bakgrund hålls konstanta. Detta kan antingen bero på att den studerande får den kunskapsmängd som behövs för att utföra mer komplicerade arbeten eller på att utbildningen betraktas som ett bevis på vederbörandes prestationsförmåga. Bägge dessa faktorer bör spela en viss roll men en mer exakt bestämning av den relativa betydelsen av dessa har ej gjorts.

En individs attityder och värden kan att döma av resultatet av en litteraturgenomgång ^{som gjorts i "Does College Matter"} påverkas i liberaliserande riktning av utbildning. Det är dock svårt att bedöma om de iakttagna effekterna

beror på socialisation eller selektion, dvs om det är just utbildningen som lett till vissa förändringar eller om förändringarna beror på urvalet av individer med vissa speciella karakteristika.

En intressant typ av undersökningsresultat som behandlas är de avbrottsundersökningar som antyder att det inte bara är mindre studiebegåvade eller intellektuellt mindre motiverade som avbryter studierna utan också de kanske mest kreativa och intellektuellt motiverade i respektive undersökningspopulation.

I den här undersökningen framkommer hur eleverna bedömer det ekonomiska utbytet av högre studier.

Könsskillnader

Könsskillnader i yrkesvalsprocessen har studerats av Rosenberg (1957) som visar att det välkända faktum att kvinnor är överrepresenterade i sociala och kontaktbetonade yrken går tillbaka till deras benägenhet att se familjerelationer som det mest grundläggande värdet i livet. Kvinnor med denna inställning betonar kontaktmöjligheter som yrkesvärde på bekostnad av värden som möjlighet att tjäna pengar och att få utlopp för sina talanger. Rosenberg fann också att kvinnor i mindre utsträckning än män ansåg att yrkesmässig framgång i livet var något viktigt. Undersökningen gjordes för c:a 25 år sedan och resultaten kan ha blivit inaktuella. Rand och Miller (1972) fann dock i en jämförelse mellan flickor från high school och junior och senior college i början av sjuttioalet att giftermålsplaner spelade en stor roll för yrkesplanerna i samtliga grupper. Givetvis finns det kvinnor som bryter mönstret. Rosenberg påvisade att de fåtaliga kvinnor som satt yrkeskarriären som ett viktigare livsvärde än familjerelationerna i stort hade samma yrkesvärden som de yrkesinriktade männen.

Kruger (1972) jämförde kvinnor i traditionellt kvinnliga och traditionellt manliga yrken och fann att de senare var mer prestationsinriktade, vilket i sin tur hängde samman med föräldrarnas uppfostringsmetoder.

I svensk forskning är könsskillnader vid utbildnings- och yrkesval beskrivna av ^{b1 a}Sellerberg (1971). Bland annat planerade 76% av pojkar födda 1946 som gick i gymnasiet vid 15-årsåldern att

skaffa sig ett akademiskt yrke, medan motsvarande siffra för flickorna var 43%. Flickorna förverkligade dessutom planerna i lägre grad. De flickor som gick den akademiska vägen valde mindre arbets- och tidskrävande utbildningar än pojkarna. På grundval av detta förutspår Sellerberg att könsskillnader i lön, typ av arbete och utbildningsnivå ytterligare kommer att öka.

I en något senare undersökning (Elgquist-Saltzman, 1973) bland en grupp studerande vid filosofisk fakultet förekom fler avbrott bland flickor än bland pojkar. De pojkar som avbröt gick oftare till spärrad högskoleutbildning medan flickorna sökte sig till traditionella kvinnliga utbildningar på gymnasial nivå, t ex vård- och sekreterarutbildning.

Attenhag & Svanfeldt (1971) fann att i den grupp som påbörjade universitetsstudier utan inriktning på examen uppgav en större del av kvinnorna än av männen att de saknade yrkesplaner. Bland männen var det en större andel som hade mer utkristalliserade planer bakom sina studier. De avsåg t ex att komplettera för senare utbildning eller att bygga på tidigare utbildning.

Mählck (1974) studerade sambandet mellan olika bakgrundsfaktorer och valet av postgymnasial studiegång bland gymnasister som börjat högre studier i början av sjuttiotalet. Han fann att lika många pojkar och flickor studerade vid filosofisk fakultet. Bland de återstående eleverna sökte sig pojkarna framför allt till sk prestigeutbildningar (utbildningar med minst 7 terminers studieplan och som leder till yrken med högre löner), medan flickorna återfanns huvudsakligen i övrig högskoleutbildning.

Studie- och yrkesvalsstudier inom Örebroprojektet

Studie- och yrkesvalsprocessen har studerats inom ramen för Örebroprojektet. Dunér's tidigare nämnda matchningsmodell har utgjort teoretisk ram. Projektets huvudgrupp, till vilka denna undersöknings respondenter hör, besvarade yrkesenkäter i årskurserna 8 och 9, 1970 och 1971 (Hjortzberg-Nordlund & Marnell, 1974). I dessa enkäter framkom bl a att eleverna i allmänhet trivdes med skolarbetet och fann det meningsfullt, och att de elever som valde 3- och

4-åriga linjer i gymnasiet nästan alla hade föräldrarnas stöd i sitt val. Skillnaderna i pojkars och flickors yrkesfunderingar var stora. Nära hälften av pojkarna inriktade sig på tekniskt naturvetenskapliga yrken, vilket bara 4% av flickorna gjorde. Dessa föredrog i stället vårdirken. Vidare var de inriktade på längre utbildningar än pojkarna. Den motsatta tendens som framkom bland akademiker i Sellerbergs undersökning gäller tydligen inte bland andra grupper. Över hälften av eleverna ansåg att de visste vilken utbildning som krävdes för de yrken de funderade på att välja.

Den del av projektets pilotgrupp som gick ut gymnasiet 1971 besvarade under sin sista termin en enkät gällande planer för val av utbildning och yrke, upplevelse av valsituationen m m (Elg, 1972). I de fall frågorna varit likartade eller identiska med denna undersöknings frågor har jämförelser gjorts i resultatredovisningen. Detsamma gäller den postgymnasiala studie- och yrkesvalsenkät som 1973 administrerades till samma grupp (Bergman m fl, 1973).

Övrig svensk forskning

Den svenska studie- och yrkesvalsforskningen har ofta tillämpat ett sociologiskt betraktelsesätt, där man främst intresserat sig för sambandet mellan socialt ursprung och aspirationsnivå, studiebenägenhet o d (Jansson och Ljung, 1970; Bengtsson, 1972; Mählck, 1974). I föreliggande undersökning utnyttjas inga data om socialgruppsstillhörighet. Det är givetvis en brist men genom den tidigare nämnda forskningen kan detta problem anses vara relativt väl belyst.

Inte heller föreligger data som möjliggör en analys av sambandet mellan betyg och yrkes- och studieplaner. Problemet är undersökt av Mählck (1974) som föga överraskande fann att elever som gått ut gymnasiet med dåliga betyg gick till ospärrade universitetslinjer. Det omvända förhållandet att de allra bästa eleverna bara gick till spärrad utbildning tycktes inte existera. De var mer jämnt spridda på spärrade och ospärrade utbildningar. I det högsta betygsskiktet var könsdifferenserna mest uttalade. 55% av pojkarna återfanns i kategorin prestigeyrken jämfört med 15% av flickorna.

DATAINSAMLING

1 POPULATION, DELTAGANDE OCH BORTFALL

Enkäten gavs under vårterminen 1974 till samtliga elever som gick sista året på någon av de treåriga linjerna eller näst sista året på den fyraåriga tekniska linjen. Totalt lämnades 369 enkäter in. Den egentliga populationen bestod av 444 elever. Frånvarande vid datainsamlingen var 45 pojkar och 30 flickor. En enkät innehöll inte något kodbart svar. Svarsfrekvensen varierade mellan de olika frågorna. En del frågor var inte aktuella för alla elever. De som t ex inte hade några andrahandsplaner för yrkesvalet besvarade givetvis inte frågor om dessa. Några frågor upplevdes som svåra att besvara. Så hade 158 elever hoppat över frågan om sin förmodade framtida inkomst.

2 INSTRUMENT

Enkätfrågorna belyser följande områden.

a. Faktiska val under gymnasietiden. Det gäller linjeval och linjebyten samt orsakerna till att man valt gymnasiestudier.

b. Decidering och svårighet att välja. Decideringen belyses genom frågor om hur säkra eleverna är på att de skall fullfölja sina planer.

c. Påverkan. Denna mätes med frågor om vad olika informationskällor betytt.

d. Kunskaper. Det gäller elevernas subjektiva uppfattning av huruvida de har fått tillräcklig information om saker som brukar vara av betydelse vid studie- och yrkesvalet. Vidare värderas eventuella kontakter med SYO-konsulent och yrkesrådgivare. Slutligen behandlas elevernas kunskaper om studiemedlen vid högre studier.

e. Yrkes- och studieplaner. Dessa undersöktes med öppna frågor. Svaren kodas i yrkes- resp studieområden (horisontell dimension) och efter utbildningsnivå (vertikal dimension). Antalet kategorier för studieplaner är elva horisontellt och sju vertikalt och för yrkesplaner är motsvarande siffror nio resp sju.

f. Yrkesvärden. Eleverna får värdera ett stort antal yrkesvärden. Speciellt studeras betydelsen av ekonomiska värden contra övriga.

g. Utbyte av gymnasietiden. Utvärderingen gäller både tillägnet av olika slags förmåga och kunskaper.

3 MÄTNINGSPROBLEM

Reliabilitet. - Av de inlämnade enkäterna är bara en utan kodbara svar. Eleverna har i allmänhet följt instruktionerna och besvarat samtliga frågor, vilket tyder på att man tagit uppgiften på allvar. Vid en enda fråga, en som gällde den framtida inkomsten, förekommer ett större bortfall. Av elevernas kommentarer framgår att detta berodde på att frågan upplevts som omöjlig att besvara. Detta ger ett ytterligare belegg för att respondenterna arbetat seriöst med enkäten.

Validitet. - Det är tveksamt om en meningsfull kontroll av validiteten kan göras i detta fall. Enkätfrågorna gäller värderingar, framtidsplaner och kunskaper. Påståendena om den framtida sysselsättningen skulle kunna valideras om gruppen undersöktes någon gång i framtiden. Dock behövde en dålig överensstämmelse inte behöva tydas som ett tecken på dålig validitet. Vad som efterfrågas är planerna vid undersökningstillfället bortsett från om dessa verkligen senare kommer att realiseras. Svaren på värderings- och kunskapsfrågorna har en uppenbar "face validity".

Problem med svarstendenser. - Har eleverna sökt anpassa sina svar till vad de trott vara försöksledarens förväntningar eller till för individerna viktiga gruppnormer? För just skolelever skulle man kunna tänka sig, som exempel på det senare, en obenägenhet att tillerkänna skolan positiva värden. Det är svårt att bedöma huruvida sådana svarstendenser föreligger. En analys av enskilda formulär tyder dock på att få elever genomgående valt de mest skolnegativa alternativen. Detta tyder på att en sådan svarstendens ej förelegat.

4 GENERALISERINGSPROBLEM

Undersökningen är gjord inom Örebro kommun. I vilken utsträckning kan resultaten överföras till andra kommuner? Enligt Bergman m fl (1972) presterar Örebroelever något bättre än riksgenomsnittet på standardprov och intelligenstag. Den goda tillgången på postgymnasial utbildning i Örebro bör ha en viss betydelse. Man kan

vänta sig att örebrogymnasisterna är något mer positiva till högre studier än riksgenomsnittet.

RESULTAT FRÅGA FÖR FRÅGA

Den fullständiga svarsfördelningen fråga för fråga redovisas ej i rapporten. Detta material finns tillgängligt på Psykologiska Institutionen. I det följande ges huvudresultaten med kommentarer. Redovisningen struktureras i följande avsnitt:

1. Populationens fördelning på linjer
2. Förhållanden under gymnasietiden
3. Framtidsplaner
4. Studie- och yrkesrådgivning under skoltiden
5. Värden som påverkar studie- och yrkesvalet
6. Förhållandet vidare studier/yrkesarbete
7. Värdering av färdigheter och kunskaper som skolan gett

Svarsfördelningen uppges i de flesta fall i procent. I några fall där endast ett fåtal besvarat frågan används absoluta tal. För jämförbarhetens skull ges ibland medeltal. För några särskilt omfattande tabeller ges endast dessa.

I de fall då det är aktuellt att tolka skillnader mellan grupper har dessa skillnader signifikansprövats med chi två (χ^2), eller med t-test för två oberoende stickprov. Dessa prövningar innebär grovt uttryckt att man utgår från en situation där ingen sann skillnad föreligger och ser efter hur stor sannolikheten är, att tillfälligheten skulle ha gett en lika stor eller större skillnad än den man observerat. Om chansen t ex är mindre än 5% brukar man säga att resultatet är signifikant på 5%-nivån, dvs om ingen sann skillnad föreligger så skulle tillfälligheter ca 5 gånger på hundra ge en så stor skillnad eller större skillnad än den som observerats.

1 POPULATIONENS FÖRDELNING PÅ LINJER

Eleverna fördelade sig på linjer på det sätt som tabell 1 anger, Hälften av pojkarna återfanns på den tekniska linjen medan flickorna föredrog de humanistiska och samhällsvetenskapliga linjerna. Detta skapar en komplikation för tolkningen av de övriga resultaten.

Skillnaderna i studie- och yrkesvalet kan helt vara ett resultat av det faktum att pojkar och flickor valt linjer olika. I så fall bör pojkar och flickor som går på samma linje få samma svarsmönster. Samtidigt är det klart att även linjevalet har påverkats av könstillhörighet. Skillnaderna stämmer överens med gängse könsrollsmönster. Om man antar att pojkar och flickor utan könsrollspåverkan skulle fördela sig likartat vid linjevalet kan man tänka sig två slags påverkan av könstillhörighet vid studie- och yrkesvalet. Den första är den som influerar linjevalet men som ej skapar skillnader inom samma linje. Den andra typen av påverkan ger sådana utslag. Bara om denna sistnämnda typ är vanlig kan medvetna försök till förändringar av könsrollsmönster under gymnasietiden ge resultat av betydelse. Könsskillnaderna inom linjerna analyseras under kapitlet Några sambandsanalyser.

2 FÖRHÅLLANDEN UNDER GYMNASIETIDEN

A. Linjebyten

Som framgår av tabell 2 hade ca 15% av både pojkar och flickor bytt linje någon gång under gymnasietiden. I tabell 3 redovisas skälen till linjebytena. Ofta tyckte man att det var för svårt eller tråkigt på den linje man först valt. I de flesta fall (26 elever) var bytet orsakat av förhållanden inom skolan. Bara hälften så många bytte linje på grund av sina planer efter gymnasietiden.

B. Orsaker till att man valt att gå på gymnasiet

Eleverna tog ställning till fyra tänkbara skäl till att gå på gymnasiet (av intresse, för att meritera sig, för att få en yrkesutbildning, hade inget annat att göra) genom att för vart och ett markera dess betydelse på en fyrgradig skala, där skalstegen var mycket viktigt, ganska viktigt, inte så viktigt och inte alls viktigt. Som framgår av tabell 4 var de tre förstnämnda skälen lika viktiga medan det fjärde inte spelade någon roll. Flickorna betonade betydelsen av meritering och intresse för studier mer än pojkarna. Elg (1972) fann bland motsvarande grupp tredjeårskursare 1971 att meritering var viktigare än intresse, speciellt bland pojkarna.

3 FRAMTIDSPLANER

A. Allmänna förhållanden

Av tabell 5 framgår att ca hälften av eleverna tänkte fortsätta sin utbildning efter gymnasiet. Fler pojkar än flickor tänkte börja arbeta, medan det omvända gällde för alternativet praktisera på någon arbetsplats. Det kan bero på att fler flickor siktar på en utbildning där för praktik krävs. Har den försämrade arbetsmarknaden för långtidsutbildade gjort att benägenheten att studera vidare efter gymnasiet har minskat? De örebrogymnasister som gick ut skolan 1971 tillfrågades två år senare (Bergman m fl, 1973) om sin aktuella sysselsättning. Andelen studerande bland flickorna var 64%, vilket är mer än den andel av 1974 års gymnasister som uppgav att de tänkte studera. För pojkarna kan inte motsvarande jämförelse göras på grund av att en stor del av 1971-gruppen var sysselsatt med militärtjänst 1973. För flickornas del verkar det föreligga en nedgång av studiebenägenheten, men det bör observeras att det är faktiska sysselsättningar i 1971-gruppen och allmänna framtidsplaner i 1974-gruppen som jämförs. Som framgår av diskussionen kring tabellerna 11 och 12 så kan man anta att resultatet i tabell 5 visar en alltför hög andel elever som inte tänker studera efter gymnasiet. När undersökningsgruppen gick i grundskolans avslutningsklass 1971 svarade de på frågor om sina yrkes- och studieplaner tillsammans med övriga elever i nian. Av denna undersökning (Hjortzberg-Nordlund & Marnell, 1974) framgår att av de 399 elever som planerade att gå på tre- eller fyraårigt gymnasium tänkte sig 211 att studera 4-5 år och 141 6 år eller mer. Bara de som uppgett att de tänkte studera 6 år eller mer kan med säkerhet sägas ha varit inriktade på ^{mer omfattande universitets-} och ^{och högskolestudier.} De som planerat 4-5 års studier efter grundskolan kan antingen ha tänkt sig att gå teknisk linje utan vidareutbildning eller gå treårig linje och därefter en kortare postgymnasial utbildning. Det går därför inte att avgöra om det skett någon förändring i benägenheten att studera efter skolan under gymnasietiden.

Eleverna uppgav vad de trodde föräldrarna hade för åsikt om deras framtida sysselsättning (tabell 6). Närmare hälften påstod att dessa inte tagit ställning. Frågan är säkert laddad och många som

svarat på detta sätt kan antas mer ha gett uttryck för sin åsikt om föräldrainsblandning i barnens framtidsplanering. De föräldrar som enligt barnen hade någon åsikt förespråkade fortsatta studier. De flesta elever hade bestämt sig för vad de skulle göra efter skolan, men en anmärkningsvärt stor minoritet på närmare 40% var fortfarande osäkra trots att de kommit en bra bit på sin sista termin (tabell 7). Detta skulle kunna vara en följd av den besvärligare arbetsmarknaden. Emellertid hade den grupp tredjeårskursare som Elg undersökte 1971 en ungefär lika stor andel osäkra (Elg, 1972).

Spontana kommentarer i en del formulär tyder på detta.

B. Detaljerade uppgifter kring framtidsplanerna

a. De studieinriktades planer. - Både de elever som sagt sig vara inriktade på studier och de som skulle arbeta har fått ge mer detaljerade uppgifter om sina planer. De studierinriktade delades upp i tre grupper, de som siktade på en yrkesutbildning, de som tänkte läsa en speciell kombination av ämnen samt de som inte visste vilken utbildning de skulle välja. De sistnämnda ombads ange sin allmänna inriktning. Uppgifterna har kodats, dels efter horisontell dimension, dvs utbildningsområden, och dels efter vertikal dimension, dvs utbildningsnivå. Kodsystemet har utarbetats och använts tidigare inom Örebroprojektet (Bergman m fl, 1973). Den horisontella dimensionen har kodats i två steg, först inom elva huvudområden, sedan inom olika underavdelningar. Den senare uppdelningen återges i den fullständiga redovisningen. För huvudområdena framgår resultaten av tabell 8.

Det var fler som besvarat frågan än som sagt att de skulle börja studera efter skolan. Troligen hade många av dem som uppgett att de tänkte arbeta eller praktisera på längre sikt studieplaner. Bland pojkarna valdes teknisk utbildning mest, vilket är en följd av att så många valt teknisk linje. Bland flickorna dominerade utbildning och vård.

Liknande resultat erhöles vid en undersökning på grundskoleelever 1969 (Bengtsson, 1972). Författaren sammanfattade: "... flickorna vill arbeta med att hjälpa andra människor ... främst inom lärar- och vårdsektorn. Pojkarna vill ... utveckla sina speciella talanger inom de flesta sektorerna men kanske främst inom den tekniska." Samma tendens med avseende på yrkesvärden hos pojkar och flickor fanns också i Rosenbergs (1957) i inledningen refererade arbete.

Anmärkningsvärt är hur få som planerade att studera vid de filosofiska fakulteterna. Det var bara 10%. Bland 1971 års sistaårskursare hade 25% av den som studerat vidare valt filosofisk fakultet. Denna andel gällde också landet i sin helhet omkring 1970 enligt SCB:s material och enligt en undersökning avseende andelen studerande vid filosofisk fakultet efter avslutade gymnasiestudier (Bergman m fl, 1973; SCB 1972; Gesser & Fasth, 1973). Tydligen är här en minskning att vänta. Detta är helt naturligt, eftersom det är de som utexaminerats från de fria fakulteterna som främst drabbats av de sista årens försämrade arbetsmarknad för akademiker. Andelen gymnasister som valt administrativ-ekonomisk utbildning var 1971 6% (Bergman m fl, 1973) men hade 1974 ökat till 13%. 1971 valde 20% området icke traditionell högskola (Bergman m fl, 1973). 1974 var motsvarande andel 10%. Denna sistnämnda förändring är svårtolkad. Det bör observeras att det är faktiska och planerade val som jämförs.

Uppdelningen på utbildningsnivå redovisas i tabell 9. Medeltals-skillnaden mellan pojkar och flickor är signifikant. Det beror på att de pojkar som tänker sig teknisk högskola är placerad i grupp 1 samt att totalantalet pojkar med akademiska ambitioner uppgick till tre fjärdedelar, medan motsvarande andel för flickorna låg under en tredjedel. De satsade i stället på mer yrkesinriktad utbildning på framför allt fackskolenivå. Samma tendens förelåg för 1971 års sistaårskursare (Bergman m fl, 1973). Andelen elever som tänkte sig akademisk utbildning uppgick till 50%.

Hur många elever som tänkt sig att studera på heltid respektive deltid framgår av tabell 10. Nästan alla tänkte sig heltidsstudier.

Samtliga elever har tillfrågats hur länge de tänkte sig att fortsätta sin utbildning efter gymnasieskolan för att få ett yrke som de trivs med (tabell 11). Bara 19% av pojkarna och 7% av flickorna uppgav att de inte alls kunde tänka sig att studera. Dessa siffror kan jämföras med de i tabell 5 enligt vilka 42% av pojkarna och 28% av flickorna uppgett att de skulle arbeta efter skolan. Siffrorna kan tolkas så att många av de som planerade att arbeta efter skolan ändå på sikt hade studieplaner. Därigenom ifrågasätts värdet av den tidigare i uppsatsen redovisade minskningen av studiebenägenheten bland

flickor 1974 jämfört med 1971. Det bör dock observeras att frågan om hur länge man skulle kunna tänka sig att studera för att få ett yrke som man trivs med är i viss mån hypotetisk. Det kan tänkas att en del elever inte tror att de för egen del behöver studera länge för att få ett yrke de trivs med. Det uppgivna svaret uttrycker då en allmän åsikt och visar inte vad de själva tänkt sig. Den tidigare konstaterade könsdifferensen i studieaspirationsnivå (jämför tabell 5) har här ingen motsvarighet. Snarare låg flickornas genomsnittligt uppgivna tid något högre. Skillnaden är dock inte signifikant.

b. De arbetsinriktades planer. - Som tidigare nämnts hade många av dem som uppgett att de tänkt börja arbeta efter skolan ändå på sikt planer att studera. Detta framgår också av vad de som tänkte börja arbeta efter skolan svarat på frågan om sina framtidsplaner. De flesta uppgav nämligen yrken som förutsätter postgymnasiala studier. I tabell 12 redovisas endast de i gruppen som i föregående tabell sagt att de inte alls kunde tänka sig att studera vidare. Kodningskategorierna har utarbetats inom Örebroprojektet (Dunér, 1972). Tekniskt arbete var vanligast inom denna grupp som bestod av endast 23 personer.

c. Svårigheter att välja och tilltron till valet. - De flesta elever tyckte att det varit svårt att bestämma vad de skulle göra efter skolan. Närmare en fjärdedel tyckte till och med att det varit mycket svårt. Flickorna verkar ha upplevt det som besvärligare. Skillnaden är dock inte signifikant (tabell 13). 1971 års sistaårskursare svarade ungefär likartat på samma fråga (Elg, 1972). Dock var det fler av dessa som tyckt att det varit mycket svårt, 28% av pojkarna och hela 40% av flickorna. Den försämrade arbetsmarknaden verkar inte ha förvärrat valsituationen ytterligare. Könsskillnaden gick åt samma håll 1971 som 1974 och var då signifikant.

Bara drygt hälften av eleverna angav att de säkerligen eller troligen skulle komma att hålla fast vid sina yrkesplaner. Att det inte är fler är ytterligare ett tecken på att man upplevt situationen som besvärlig. Inte heller här verkar det ha skett någon förändring sedan 1971 (Elg, 1972).

d. Yrkesvalet. - Eleverna tillfrågades vilket yrke de siktade på. Svaren har kodats både efter utbildningsområde (horisontellt) och efter utbildningsnivå (vertikalt) enligt det system som använts tidigare i Örebroprojektet (Dunér, 1972). För den horisontella uppdelningen redovisas här endast den som gäller huvudområden (tabell 15). För detaljredovisningen och för alla resultat som framkom kring elevernas andrahandsval hänvisas till den fullständiga svarsfördelningen. Bortfallet var så stort som 26,7 %. Denna höga siffra hänger säkert samman med den osäkerhet som många elever känner inför framtiden. Som tidigare nämnts hade närmare 40% uppgett att de antingen var osäkra på vad de skulle göra efter gymnasiet eller absolut inte visste detta. Hälften av de pojkar som svarat uppgav ett yrke inom den tekniskt-naturvetenskapliga sektorn. Det är en lägre andel än den som återfanns på de tekniska och naturvetenskapliga linjerna. Tillammans omfattade dessa 75% av pojkarna. Ungefär motsvarande proportioner återfanns bland flickorna, 29% på de båda linjerna och 17% som tänkte sig tekniskt-naturvetenskapligt arbete. Bland flickorna var yrken inom sektorn djupkontakt-vård populärast. Det var en betydligt större andel som planerade akademiska studier än som uppgett att de siktade på ett akademiskt yrke (tabell 16). Det skulle kunna bero på att många trots att de är inriktade på ett icke akademiskt yrke ändå är intresserade av högre studier. En jämförelse med den grupp som gått ut gymnasiet 1971 visar att andelen som valt yrken som fordrar akademisk utbildning bland pojkarna 1971 var 35% och 1974 23%. Bland flickorna hade det skett en ökning från 14% till 18%. Totalt rör det sig om en minskning, men framförallt har det skett en könsutjämning, säkerligen beroende på den ökade andelen som sökt till gymnasiet (Elg, 1972). 1961 fann Sallerberg (1972) att av en grupp gymnasister födda 1946 tänkte sig 76% av pojkarna och 43% av flickorna akademiska yrken. Det har tydligen skett en kraftig minskning av denna andel. Detta kan bero på att en större andel av en årskull numera går igenom gymnasiet. Könsdifferensen skulle ha varit i stort sett oförändrad under sextiotalet men minskat under sjuttiotalet. Det finns dock en felkälla. De som uppgett "ingenjör" utan specifikation har klassats under gymnasial utbildning. En del av dessa kan dock ha tänkt gå vidare till teknisk högskola. En sådan felkälla skulle drabba pojkarna hårdare än flickorna. En mycket stor del, vilket stämmer med det ovan sagda, av pojkarna har kommit inom

gruppen gymnasial utbildning. Bland flickorna är gruppen som tänkt sig fackskoleutbildning den största.

e. Förändrade yrkesplaner. - Nittionio elever, femtioen pojkar och fyrtioåtta flickor hade ursprungligen haft andra yrkesplaner men övergett dessa. Vanligaste orsaken var att betygen inte räckte till. Därefter kommer arbetsmarknadsskäl (tabell 17). Antalet avgivna skäl var femtiosex för pojkarna och sextioett för flickorna. Några elever har uppgett mer än ett skäl, medan 10 inte uppgett orsak alls. De oftast nämnda yrkena är gymnastiklärare (12 elever), övriga lärare (11 elever), sjukgymnast (7 elever), läkare, veterinär, arkitekt (5 elever vardera). Allmänt kan sägas att det är en anmärkningsvärt få som gett upp yrken på grund av den försämrade arbetsmarknadssituationen för akademiker.

4 STUDIE- OCH YRKESRÅDGIVNING UNDER SKOLTIDEN

A. Betydelsen av olika informationskällor

Eleverna har värderat den mängd information de fått från olika källor, både formella och informella (tabell 18). De formella källorna verkar ha vägt tyngst, framför allt broschyrer men även yrkesvägledare och SYO-konsulenter synes ha spelat stor roll. Den viktigaste informella källan var kamrater och syskon, medan däremot lärare och föräldrar betytt mindre. Nästan hälften av eleverna säger sig inte ha fått någon information från föräldrarna. Samma fråga ställdes till 1971 års avgångsklasser (Elg, 1972). Resultaten blev då ungefär desamma. Tydligt har det inte skett några större förändringar av olika informationskällors betydelse mellan dessa år.

Andelen elever som talat med yrkesvägledare har däremot ökat mellan 1971 och 1974 från 12 till 16% bland pojkarna och från 6 till 22% bland flickorna (Elg, 1972) (tabell 19). SYO-konsulent fanns ej 1971 men kontaktades 1974 av 40% av pojkarna och 58% av flickorna (tabell 20). Psykologisk anlagsprövning hade 14% av pojkarna och 9% av flickorna utnyttjat (tabell 21). Det är en ökning från 1971, då motsvarande siffror var 13% och 6%. (Elg, 1972). Sammanfattningsvis kan sägas att ökningen av tillgången till formella informationskällor inte lett till en ökning av dessas relativa betydelse, kanske beroende på att denna redan förut var stor.

Tyckte eleverna att de har fått tillräcklig information om olika faktorer, som brukar vara av betydelse för studie- och yrkesvalet? De har besvarat denna fråga med avseende på vilka yrken och vilka utbildningsvägar som finns, utbildningskrav, arbetsförhållanden, arbetsmarknadsläget och egna talanger. I alla dessa avseenden finns ett utbrett missnöje. Bäst har informationen om vilka utbildningsvägar som finns fungerat, även om där över en tredjedel inte är nöjda. För övriga faktorer har andelen missnöjda hamnat över 50%. Speciellt arbetsförhållanden och lön tyckte sig eleverna ha fått veta för litet om (tabell 22). Det har emellertid skett en förändring de senaste åren, 1971 ställdes samma fråga till avgångsklasserna med undantag av den som gällde egna anlag (Elg, 1972). En jämförelse visar att andelen missnöjda har sjunkit för samtliga faktorer (tabell 23).

B. Benägenhet att oroa sig för framtiden

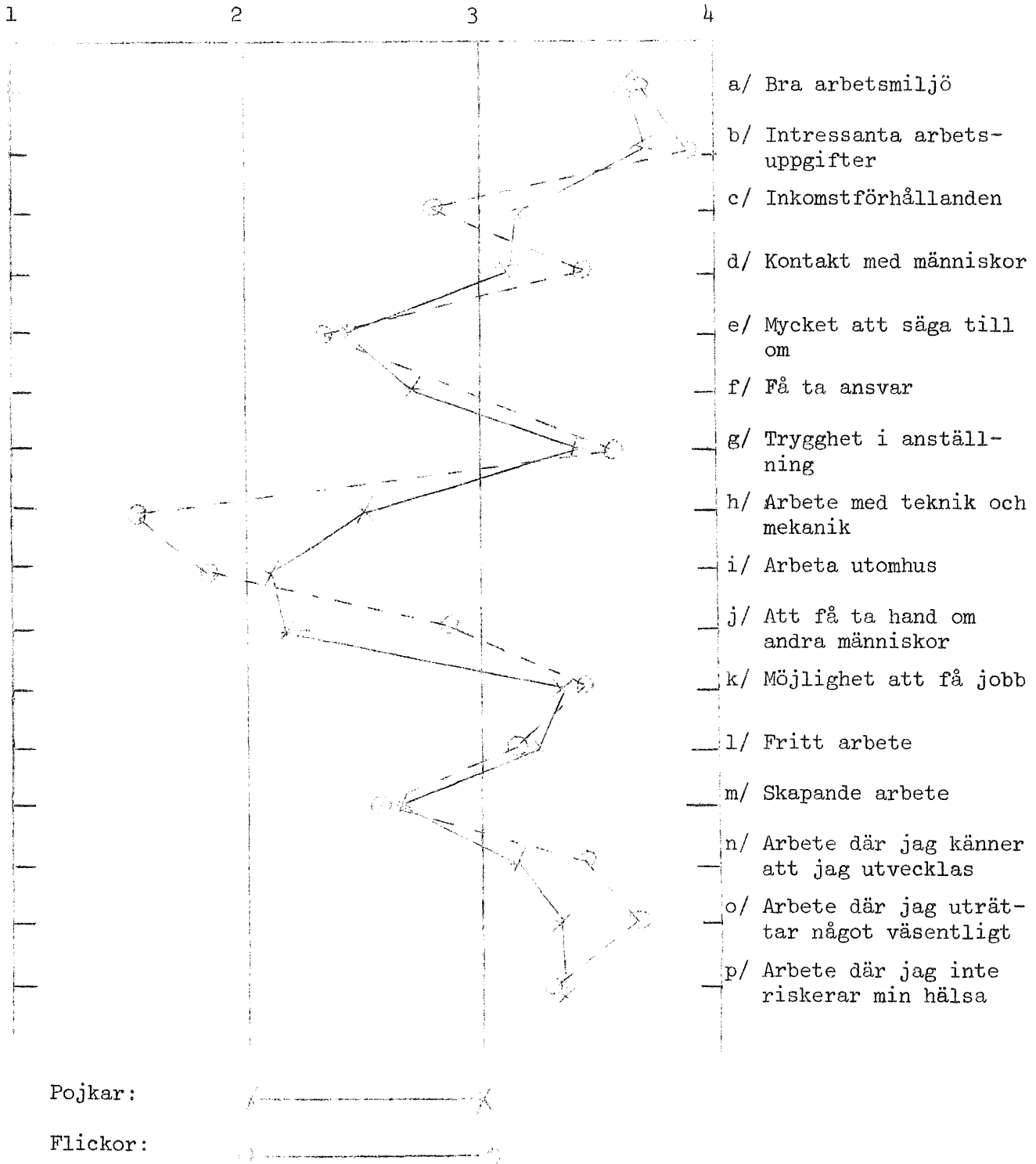
Mer än två tredjedelar av flickorna oroade sig ofta eller ibland för att de inte skulle få något arbete efter skolan. Bland pojkarna är det nära hälften (tabell 24). Något färre oroade sig för att de skulle tvingas ta ett arbete som de ej passade för. Också här var flickorna något mera ängsliga än pojkarna (tabell 25).

5 VÄRDEN SOM PÅVERKAR STUDIE- OCH YRKESVALET

Eleverna tog ställning till ett stort antal värden som kan tänkas spela roll vid yrkesvalet. De angav för vart och ett om de tyckte det var mycket viktigt, ganska viktigt, mindre viktigt eller helt oväsentligt. Resultaten ges i tabell 26 a och b och i vidstående figur. Intressant arbete och bra arbetsmiljö fick medeltal nära det maximala. Nästan lika viktigt var trygghet i anställningen, möjligheten att få kontakt med människor och att känna att man utvecklas. Övriga värden inklusive inkomstförhållanden var mindre viktiga. Elg (1972) fick liknande resultat i 1971 års avgångsklasser. Överensstämmelsen är god för de värden som tagits upp i bägge undersökningarna (tabell 26c).

Eleverna har också rangordnat sju av värdena (tabell 27). Arbetets innehåll, intressanta arbetsuppgifter och god arbetsmiljö visade sig åter vara viktigare än de yttre belöningarna, lön och anställningstrygghet. Flickorna tyckte det var viktigt att de ut-

Figur. Viktiga faktorer i yrkesvalet.

rättade något väsentligt, vilket betydde mindre för pojkarna. Mest anmärkningsvärd är lörens ringa betydelse. Speciellt flickorna var ointresserade. Det är dock svårt att bedöma innebörden av detta. Det kan förekomma en social önskvärdhetseffekt, dvs elevernas svar var mer i linje med vad de trott vara de gängse attityderna bland kamraterna än med deras verkliga åsikter. Dessutom är det inte säkert att denna värdering kommer att bestå när de börjat försörja sig själva. Bengtsson (1972) fann också att gymnasister inte tog stor hänsyn till möjligheterna att tjäna pengar vid yrkesvalet, och att denna tendens var starkare hos flickorna. Intressant nog var så inte fallet med elever i grundskolan som inte var inriktade på gymnasiet.samt elever i fackskolan. Det verkar som om gymnasie- studier lockar därför att de kan leda till intressanta, "självför- verkligande", arbeten snarare än till ekonomiskt givande. Det kan också vara så att yrkena på postgymnasial nivå tros ge så höga löner, att man ej behöver fundera över det pekuniära utfallet.

En amerikansk undersökning bland collegeungdom (Rosenberg, 1957) visade att det ekonomiska utbytet inte heller i denna grupp var en så viktig faktor vid yrkesvalet. Möjligheten att uppnå själv- förverkligande och trygghet vägde tyngre.

6 FÖRHÅLLET VIDARE STUDIER/ARBETE

Hur beroende är valet mellan studier och arbete av förväntning- ar om det ekonomiska utfallet? Av tabell 28 framgår att de flesta pojkar som tänkte börja arbeta skulle studera i stället om det på lång sikt lönade sig bättre. Bland flickorna var det mindre än hälften som skulle göra så. Denna tendens att pojkar tog större hän- syn till ekonomiska faktorer återfanns också bland de elever som fort- satt att studera (tabell 29). Totalt sade ca hälften av dessa ele- ver att de skulle studera även om det lönade sig bättre att börja arbeta.

Bengtsson (1972) frågade 1969 de gymnasister som uppgett att de tänkte fortsätta till universitet om de skulle hålla fast vid detta även om det inte lönade sig ekonomiskt. Bland pojkarna svara- de 34% ja, 38% nej och 28% vet inte. Flickornas motsvarande siffror var 40%, 36% och 24%. Även här tog pojkarna större hänsyn till

ekonomiska faktorer än flickorna. Man skulle kunna vänta sig att ekonomiska skäl till att välja högre studier spelade mindre roll 1974 än 1969, eftersom arbetsmarknaden för akademiker då blivit sämre. En sådan tendens återfinns hos flickorna medan hos pojkarna motsatsen verkar varit fallet.

Mer än fyra femtedelar av eleverna trodde att det skulle vara mer krävande med vidare studier än med arbete (tabell 30).

Den långsiktiga ekonomiska aspirationsnivån har mätts med en fråga om hur mycket man trodde att man skulle tjäna om 10 år. Bortfallet blev stort, speciellt bland pojkarna, där inte ens en tredjedel svarat. Eleverna tyckte ofta att frågan var omöjlig att besvara, vilket framgår av spontana kommentarer i formuläret. Den klart högre aspirationsnivån för pojkar, som framgår av tabell 31, återfanns också av Elg (1972) bland 1971 års sistaårskursare. På grund av inflationen är det vanskligt att direkt jämföra inkomstförväntningarna vid de två tillfällena. Andelen pojkar som trodde att de skulle tjäna över 40 000 kr var 1971 43% och 1974 84%. Motsvarande andelar för flickorna var 12% och 51%. Detta tyder på att skillnaden i inkomstförväntningar mellan pojkar och flickor minskat. Om förväntningarna realiserar så kommer den prognos som Sellerberg (1971) gjort (se inledningen) om ökade inkomstklyftor ej att slå in.

En viktig faktor vid valet mellan studier och arbete bör vara uppfattningen om studielånens värde. Eleverna fick bedöma hur stora belopp det rör sig om och hur mycket som är återbetalningsfritt. Dessutom angav de hur mycket eventuella extra inkomster som behövs för att kunna klara sig. I tabell 32 kan man utläsa att nästan en tredjedel underskattade totalbeloppets storlek och bara hälften så många överskattade det. Dryga 40% kände ungefär till hur stor den återbetalningsfria delen var. Det var något fler som överskattade än som underskattade den. Flickornas kunskaper var bättre än pojkarnas. Trots benägenheten att underskatta studiemedlens storlek, trodde 60% av pojkarna och 72% av flickorna att man kunde leva enbart på dessa eller med en förstärkning på mindre än 5 000 kr, dvs en summa som ett sommararbete bör ge. Bara en tiondel trodde att det var nödvändigt med en så stor förstärkning att den ovillkorligen skulle tvinga dem till yrkesarbete även under terminerna (tabell 33).

Det finns emellertid en svårighet vid tolkningen av denna tabell. En del elever kan ha uppfattat frågan som allmän och även om de inte trott sig kunna eller vilja leva enbart på studielån ändå svarat att detta var möjligt, underförstått för mer sparsamma personer. Med denna reservation kan man dra slutsatsen att studiemedlens storlek inte är något vanligt hinder för gymnasisterna att påbörja vidare studier.

Vilket ekonomiskt utfall väntade man sig av högre studier? Bara en tiondel trodde att de på lång sikt skulle få en väsentligt högre levnadsstandard. Hela 40% förutsåg en oförändrad eller försämrad standard (tabell 34). Däremot ansåg två tredjedelar av eleverna att högre studier skulle leda till ett mer allmänt tillfredsställande arbete (tabell 35). Detta stämmer med tidigare resultat om vilka bevekelsegrunder som ligger bakom val av gymnasiestudier. Eleverna trodde att dessa skulle leda fram till mer tillfredsställande arbeten snarare än mer lönsamma.

En nyligen redovisad undersökning (Fägerlind, 1975) visar att hög utbildningsnivå faktiskt tenderar till att leda till hög inkomstnivå, både direkt och indirekt, det senare genom att påverka den kognitiva förmågan. Denna effekt är större ju högre yrkesstatusnivå man befinner sig på. Fägerlinds population var född 1928 och förhållandena kan givetvis bli annorlunda för yngre generationer.

7 VÄRDERING AV FÄRDIGHETER OCH KUNSKAPER SOM SKOLAN GETT

Eleverna uppgav vad de tyckt att skolan gett dem av grundläggande färdigheter och kunskaper. De färdigheter det gällt var vana och förmåga att arbeta självständigt, att samarbeta, att tänka kritiskt och att tänka och skapa produktivt. För var och en av dessa har eleverna valt mellan alternativen helt tillräckligt, i stort sett tillräckligt, delvis otillräckligt och helt otillräckligt. Resultaten framgår av tabell 36). En klar majoritet var positiv till vad de fått ut av de tre förstnämnda färdigheterna. En inte obetydlig minoritet var dock missnöjd, speciellt med vanan och förmågan att tänka kritiskt. Här valde en tredjedel av eleverna alternativen delvis otillräckligt eller helt otillräckligt. Ungefär lika många var missnöjda som nöjda med det som skolan gett av vana och förmåga

att tänka och skapa produktivt, dvs den kreativa förmågan.

På samma sätt bedömde eleverna hur tillräckliga de tyckte att deras ämneskunskaper i svenska, samhällskunskap, matematik och engelska var. Också här var majoriteten nöjd. Bland pojkarna var dock 39% helt eller delvis missnöjda med svenskknuskaerna och 33% gav samma omdöme om kunskaperna i engelska (tabell 37).

1971 års sistaårskursare besvarade 1973 samma frågor med undantag av den som gällde vanan och förmågan att skapa och tänka produktivt (Bergman m fl, 1973). En jämförelse mellan medeltalen av elevgruppernas bedömningar återfinns i tabell 38. Den yngre gruppen är genomgående mer positiv både vad det gäller de färdigheter och de kunskaper de fått från skolan. Undantag är pojkarnas bedömning av svenskknuskaerna och flickornas av matematikkunskaperna. Detta kan förklaras på olika sätt. De färdigheter och kunskaper som gymnasiet ger svarar bättre mot elevernas upplevda behov nu än för ett par år sedan. Möjligt är också att gymnasisterna blir mer uppmärksamma mot brister i sin utbildning sedan de sysslat med högre studier eller yrkesarbete. Den äldre gruppen blev ju intervjuad två år efter det de lämnat skolan.

Tabell 1. Fördelning på linjer (procent)

	Pojkar	Flickor
Humanistisk linje	5	27
Samhällsvetenskaplig linje	10	29
Naturvetenskaplig linje	10	29
Ekonomisk linje	11	16
Teknisk linje	45	9
	(N = 199)	(N = 164)

$\chi^2 = 97.29$ (signifikant på 0.1 %-nivån)

Tabell 2. Linjebyten (procent)

	Pojkar	Flickor
Bytt linje	15	14
Ej bytt linje	85	86
	(N = 203)	(N = 165)

Tabell 3. Orsak till linjebyten (absoluta tal)

	Pojkar	Flickor
Trivdes ej med kamrater och lärare	1	1
Ändrade mina framtidsplaner	8	5
Linjen var för svår	9	7
Ämnena var för tråkiga	4	4
Något annat	7	6
	29	23

Tabell 4. Orsaker till gymnasiestudier

(Medeltal 4 = mycket viktigt, 3 = ganska viktigt, 2 = inte så viktigt, 1 = inte alls viktigt)

Av intresse	P	3.14	(N = 197)
	F	3.31	(N = 163)
För att meritera mig	P	3.01	(N = 195)
	F	3.24	(N = 163)
För att få en yrkes- utbildning	P	3.12	(N = 198)
	F	3.07	(N = 162)
Hade inget annat att göra	P	1.76	(N = 192)
	F	1.75	(N = 155)

Tabell 5. Planer efter gymnasieskolan (procent)

	Pojkar	Flickor
Börja arbeta	42	28
Praktisera på någon arbetsplats	6	12
Fortsätta min utbildning	49	54
Annat	4	6
	(N= 193)	(N= 164)

$\chi^2 = 9.37$ (signifikant på 5%-nivån)

Tabell 6. Svar på frågan "Vad tror Du dina föräldrar vill att Du skall göra efter gymnasieskolan?" (procent)

	Pojkar	Flickor
De vill absolut att jag skall börja arbeta direkt	2	1
De vill nog att jag skall börja arbeta direkt	6	7
De vill inte ta ställning till vad jag skall göra	47	44
De vill nog att jag skall studera vidare	37	36
De vill absolut att jag skall studera vidare	9	13
	(N=192)	(N=160)

$\chi^2 = 2.01$ (ej signifikant)

Tabell 7. Svar på frågan "Känner Du dig färdig att bestämma vad Du skall göra efter gymnasieskolan?" (procent)

	Pojkar	Flickor
Ja, jag har redan bestämt mig	23	17
Ja, jag vet i stort vad jag skall göra	40	44
Nej, Jag är osäker på vad jag skall göra	30	34
Nej, jag vet absolut inte vad jag skall göra	7	5
	(N=203)	(N=163)

$t = 1.42$ (ej signifikant)

Tabell 8. De studieinriktade eleverna uppdelade på horisontell dimension (procent)

Filosofisk fakultet	P	10
	F	12
Teknisk yrkesutbildning	P	49
	F	9
Administrativ-ekonomisk utbildning	P	15
	F	11
Vårdyrkesutbildning	P	3
	F	17
Utbildning för undervisningsyrken	P	7
	F	17
Utbildning inom kultur och information	P	4
	F	6
Icke traditionell högskola	P	3
	F	17
Gymnasieskola ek. el teknisk specialkurs	P	4
	F	4
Folkhögskola	P	
	F	2
Statligt verk Post, tele, etc	P	
	F	1
Företagsskola, bank, försäkringsbolag etc	P	2
	F	1
Ej möjliga att inplacera i horisontell dimension	P	4
	F	4

N = 240 (pojkar N = 108, flickor N = 132)

Tabell 9. De studieinriktade eleverna uppdelade efter vertikal dimension (procent)

	Pojkar	Flickor
Akademisk utbildning, minst 4 år	61	22
Akademisk utbildning, mindre än 4 år	12	9
Kvalificerad utbildning över studentexamen	13	21
Gymnasial utbildning	5	6
Fackskoleutbildning	7	34
9g eller motsvarande	3	6
Yrkesskoleutbildning eller motsvarande hantverksutbildning	0	2
Medeltal:	1.94	3.46
	(N=102)	(N=127)
t = 7.06 (signifikant på 0.1 %-nivån)		

Tabell 10. Svar på frågan "Tänker Du läsa på hel- eller deltid?" (procent)

	Pojkar	Flickor
Heltid	89	95
Deltid	9	4
Annat	3	1
	(N=116)	(N=120)
$\chi^2 = 3.15$ (ej signifikant)		

Tabell 11. Svar på frågan "Hur länge kan Du tänka dig att fortsätta din utbildning efter gymnasieskolan?" (procent)

	Pojkar	Flickor
Inte alls, vill börja arbeta direkt	19	7
Utbilda mig ett år	13	12
Utbilda mig två-tre år	25	40
Utbilda mig fyra-fem år	37	35
Utbilda mig sex år eller mer	7	6
	M=2.99	M=3.21
	(N=196)	(N=164)
t = 1.87 (ej signifikant)		

Tabell 12. Svar på frågan "Vad tänker Du ägna dig åt?" bland dem som uppgett att de inte alls vill studera (absoluta tal)

	Pojkar	Flickor
Tekniskt-naturvetenskapligt arbete	11	3
Industri-hantverk	1	
Kontor, organisation	1	1
Handel, ekonomi	1	1
Kommunikation, militär	1	
Friluft, jord, djur	1	
Kontakt, service	1	
Djupkontakt, vård	<u>1</u>	<u> </u>
	18	5

Tabell 13. Svar på frågan "Tycker Du det är/var svårt att bestämma vad Du skall/skulle göra efter gymnasieskolan?" (procent)

	Pojkar	Flickor
Ja, mycket svårt	19	26
Ja, ganska svårt	48	51
Nej, ganska lätt	28	17
Nej, mycket lätt	6	6
	M=2.79 (N=198)	M= 2.97 (N=164)

t = 2.09 (ej signifikant)

Tabell 14. Svar på frågan "Hur troligt är det att Du kommer att hålla fast vid Dina nuvarande planer?" (procent)

	Pojkar	Flickor
Kan inte tänka mig något annat alternativ	7	9
Kommer troligen inte att ändra mig	46	48
Det är möjligt att jag ändrar mig	45	38
Det är mycket troligt att jag ändrar mig	3	6
	M=2.54 (N=191)	M=2.60 (N=161)

t = 0.4 (ej signifikant)

Tabell 15. Elevernas yrkesinriktning (procent) Horisontell dimension

Tekniskt-natur- vetenskapligt arbete	P	52
	F	17
Industri, hantverk	P	4
	F	2
Kontor, organisation	P	6
	F	9
Handel, ekonomi	P	12
	F	6
Kommunikation, militär	P	5
	F	
Friluft, jord, djur	P	7
	F	8
Kontakt, service	P	5
	F	6
Djupkontakt, vård	P	8
	F	38
Skapande, konstnärligt arbete	P	3
	F	14

(N = 272, pojkar N = 144, flickor N = 128)

Tabell 16. Elevernas yrkesinriktning
Vertikal dimension (procent)

	Pojkar	Flickor
1. Akademisk utbildning	23	18
2. Kvalificerad utbildning över studentexamen	6	16
3. Gymnasial utbildning	28	11
4. Fackskoleutbildning	9	24
5. Realexamen, 9 års teore- tisk grundskola e d	1	10
6. Yrkesskoleutbildning	3	3
7. Ej yrkesutbildning, grund- skola praktisk linje utan påbyggnad	3	2
Ej möjligt klassificera	27	16
	(N=144)	(N=128)

Tabell 17. Olika orsaker till ändringar av yrkesplaner
(absoluta tal)

	Pojkar	Flickor
Betygen räcker inte till	20	28
Arbetsmarknadsskäl	7	12
Ändrad intresseinriktning	5	2
Utbildningen för lång och krävande	4	5
Ekonomiska skäl	3	
Medicinska skäl	5	3
Efter yrkesrådgivning	3	
Bristande förutsättningar	1	3
Fel linjeval	2	4
Diverse orsaker	6	4
Ej uppgett orsak	8	2

Tabell 18a. Svar på frågan "Hur mycket har Du fått veta från olika håll om yrken och utbildningar efter gymnasieskolan?"
(procent)

		Har gett mycket, en del, inte någon informa- tion	
Föräldrar (Pojkar N=199, Flickor N=163)	P	9 49	42
	F	4 45	51
Lärare (Pojkar N=199, Flickor N=163)	P	5 64	31
	F	2 59	41
Kamrater, syskon (Pojkar N=198, Flickor N=162)	P	10 66	24
	F	16 60	24
Yrkesvägledare (Pojkar N=197, Flickor N=162)	P	13 59	28
	F	16 69	15
SYO-konsulent (Pojkar N=200, Flickor N=164)	P	14 44	42
	F	19 60	21
Broschyrer (Pojkar N=196, Flickor N=162)	P	21 55	25
	F	26 62	12
Press, radio, TV (Pojkar N=197, Flickor N=162)	P	13 51	36
	F	3 63	34

Tabell 18b. Jämförelse mellan medeltalen på svarsfördelningen av frågan "Hur mycket har Du fått veta från olika håll om yrken och utbildningar efter gymnasieskolan?" mellan Elgs undersökning 1971 och denna (3 = har gett mycket information).

		1971	1974
Föräldrar	Pojkar	1.54	1.66
	Flickor	1.63	1.53
Lärare	Pojkar	1.61	1.74
	Flickor	1.52	1.61
Kamrater, syskon	Pojkar	1.76	1.86
	Flickor	1.86	1.92
Yrkesvägledare	Pojkar	1.86	1.85
	Flickor	1.72	2.01
SYO-konsulenter	Pojkar	-	1.71
	Flickor	-	1.98
Broschyrer	Pojkar	2.10	1.96
	Flickor	2.28	2.14
Press, radio-TV	Pojkar	1.67	1.78
	Flickor	1.67	1.69

Tabell 19 a. Svar på frågan "Har Du talat med arbetsförmedlingens yrkesvägledare?" (procent)

	Pojkar	Flickor
Talat med yrkesvägledare	16	22
Ej talat med yrkesvägledare	84	78
	(N=201)	(N=165)

Tabell 19 b. Jämförelse mellan svarsfördelningen på ovanstående fråga mellan Elgs undersökning 1971 och denna undersökning (procent)

		1971	1974
Talat med yrkesvägledare	Pojkar	12	16
	Flickor	6	22

Tabell 20. Svar på frågan "Har Du talat med SYO-konsulenten om Din framtid?" (procent)

	Pojkar	Flickor
Talat med SYO-konsulenten flera gånger	7	22
Talat med SYO-konsulenten en gång	33	36
Ej talat med SYO-konsulent	60	42
	(N=209)	(N=165)

Tabell 21 a. Svar på frågan "Har Du genomgått psykologisk anlagsprövning?" (procent)

	Pojkar	Flickor
Genomgått anlagsprövning	14	9
Ej genomgått anlagsprövning	86	91
	(N=198)	(N=164)

Tabell 21 b. Jämförelse mellan svarsfördelningen på ovanstående fråga mellan Elgs undersökning 1971 och denna undersökning (procent)

		1971	1974
Genomgått anlagsprövning	Pojkar	13	14
	Flickor	6	9

Tabell 22. Information om faktorer som brukar vara av betydelse vid studie- och yrkesvalet (procent)

	Har fått	lite - tillräcklig - mycket infor- mation
Vilka yrken som överhuvud taget finns att välja på (Pojkar N=198, Flickor N=164)	P	45 50 5
	F	53 45 2
Vilka utbildningsvägar som finns att välja på (Pojkar N=199, Flickor N=164)	P	36 57 7
	F	37 57 6
Vad som fordras för olika yrken (Pojkar N=197, Flickor N=163)	P	51 43 7
	F	50 48 3
Arbetsförhållanden, lön etc för olika yrken (Pojkar N=197, Flickor N=164)	P	62 34 4
	F	66 32 2
Arbetsmarknadsläget, möjlighet att få jobb inom olika yrken (Pojkar N=198, Flickor N=164)	P	51 42 7
	F	43 50 7
Mina egna anlag (Pojkar N=194, Flickor N=154)	P	57 38 5
	F	56 42 2

Tabell 23 a. Information om faktorer som brukar vara av betydelse vid studie- och yrkesvalet. Medeltal 3 = har fått mycket information.

	Pojkar	Flickor
Vilka yrken som över huvud taget finns att välja på	1.60	1.48
Vilka utbildningsvägar som finns att välja på	1.71	1.70
Vad som fordras för olika yrken	1.56	1.53
Arbetsförhållanden, lön etc för olika yrken	1.42	1.36
Arbetsmarknadsläget, möjlighet att få jobb inom olika yrken	1.57	1.62
Mina egna anlag	1.48	1.46

Tabell 23 b. Jämförelse mellan andelen missnöjda med information om betydelsefulla faktorer mellan Elgs undersökning 1971 och denna undersökning (procent)

		1971	1974
Vilka yrken som över huvud taget finns att välja på	P	49	45
	F	59	53
Vilka utbildningsvägar som finns att välja på	P	43	36
	F	69	37
Utbildningskrav för olika yrken	P	52	51
	F	60	50
Arbetsförhållanden, lön etc	P	75	62
	F	80	66
Arbetsmarknadsläget, möjlighet att få jobb inom olika yrken	P	58	51
	F	73	43

Tabell 24. Svar på frågan "Händer det att Du oroar Dig för att inte få något arbete efter skolan?" (procent)

	Pojkar	Flickor
Ja, mycket ofta	8	15
Ja, ibland	37	52
Nej, sällan	39	24
Nej, aldrig	18	9
	M=2.34 (N=200)	M=2.73 (N=163)

t = 4.39 (signifikant på 5%-nivån)

Tabell 25. Svar på frågan "Händer det att Du oroar Dig för att Du skall tvingas ta ett arbete som Du ej passar för (procent)

	Pojkar	Flickor
Ja, mycket ofta	5	6
Ja, ibland	31	44
Nej, sällan	48	42
Nej, aldrig	18	9
	M=2.22 (N=200)	M=2.46 (N=164)

t = 2.98 (signifikant på 10%-nivån)

Tabell 26 a. Svar på frågan "Hur viktiga tycker Du följande saker är när Du skall välja yrke?" (Medeltal, 4 = mycket viktigt, 3 = ganska viktigt, 2 = mindre viktigt, 1 = helt oväsentligt).

	Pojkar	Flickor
a) Bra arbetsmiljö	3.62	3.69
b) Intressanta arbetsuppgifter	3.73	3.90
c) Inkomstförhållanden	3.18	2.77
d) Kontakt med människor	3.13	3.48
e) Mycket att säga till om	2.42	2.31
f) Få ta ansvar	2.71	2.86
g) Trygghet i anställningen	3.44	3.55
h) Arbete med teknik och mekanik	2.50	1.51
i) Arbete utomhus	2.10	1.81
j) Att få ta hand om andra människor	2.16	2.85
k) Möjligheten att få jobb	3.36	3.43
l) Fritt arbete	3.22	3.15
m) Skapande arbete	2.59	2.52
n) Arbete där jag känner att jag utvecklas	3.14	3.47
o) Arbete där jag uträttar något väsentligt	3.30	3.65
p) Arbete där jag inte riskerar min hälsa	3.31	3.29

(N varierar för pojkar mellan 198 och 202 och för flickor mellan 163 och 165)

Tabell 26 b. Jämförelse mellan medeltalen av svaren på frågan "Hur tycker Du följande saker är när Du skall välja yrke?" vid Elgs undersökning 1971 och denna undersökning. (Medeltal, 4 = mycket viktigt, 3 = ganska viktigt, 2 = mindre viktigt, 1 = helt oväsentligt.)

		1971	1974
Bra arbetsmiljö	P	3.75	3.62
	F	3.88	3.69
Hög inkomst	P	2.77	3.18
	F	2.53	2.77
Intressanta arbetsuppgifter	P	3.82	3.73
	F	3.92	3.90
Ha kontakt med människor	P	3.00	3.13
	F	3.55	3.48
Ha mycket att säga till om	P	2.20	2.42
	F	2.06	2.31
Få ta ansvar	P	2.73	2.71
	F	2.89	2.86
Trygghet i anställningen	P	3.63	3.44
	F	3.74	3.55

Tabell 27. Svar på frågan "Hur viktiga är följande saker för Dig. Sätt 1 för det viktigaste, 2 för det som kommer närmast etc. (medeltal)

POJKAR		FLICKOR	
1. Intressant arbete	2.04	1. Intressant arbete	1.68
2. God arbetsmiljö	2.89	2. God arbetsmiljö	3.02
3. God lön	3.38	3. Arbete där jag uträttar något väsentligt	3.43
4. Trygghet i anställn.	4.04	4. Trygghet i anställningen	4.39
5. Ett fritt arbete	4.36	5. God lön	4.49
6. Arbete där jag uträttar något väsentligt	4.76	6. Fritt arbete	4.79
7. Ansvar	5.68	7. Ansvar	5.67

(N för pojkar ligger mellan 185 och 191 och för flickor mellan 158 och 162)

Tabell 28. Svar på frågan "Skulle Du studera vidare i stället om det på lång sikt lönade sig bättre ekonomiskt?", ställd till de elever som skulle börja arbeta och inte studera vidare (procent)

	Pojkar	Flickor
Nej	33	57
Ja, men bara om det lönade sig klart bättre ekonomiskt	47	29
Ja, om det lönade sig något bättre ekonomiskt	20 M=1.88 (N=89)	23 M=1.57 (N=35)

t = 2.13 (ej signifikant)

Tabell 29. Svar på frågan "Skulle Du börja arbeta i stället om det på lång sikt lönade sig ekonomiskt, ställd till de elever som tänkte studera vidare (procent)

	Pojkar	Flickor
Nej	40	67
Ja, men bara om det lönade sig klart bättre ekonomiskt	50	25
Ja, om det lönade sig något bättre ekonomiskt	10 M=1.70 (N=110)	8 M=1.41 (N=125)

t = 3.46 (signifikant på 10%-nivån)

Tabell 30. Svar på frågan "Vilket tror Du skulle vara mest krävande för Dig?" (procent)

	Pojkar	Flickor
Studera vidare	82	86
Arbeta	18 (N=186)	14 (N=155)

Tabell 31. Svar på frågan "Hur stor årsinkomst (i dagens penningvärde) tror Du att Du har 10 år efter att Du slutar gymnasiet?" (procent)

	Pojkar	Flickor
Mindre än 20 000 kr	1	1
20 000 - 29 999	1	8
30 000 - 39 999	14	40
40 000 - 49 999	35	29
50 000 - 59 000	21	8
60 000 - 69 999	17	7
70 000 - 79 999	4	3
80 000 - 89 999	5	
90 000 och mer	2 M=4.78 (N=139)	3 M=3.83 (N=72)

t = 4.37 (signifikant på 1%-nivån)

Tabell 32. Svar på frågan "Hur mycket tror Du att den som väljer att studera på heltid efter gymnasieskolan kan få i studiebidrag?" (procent)
(Kodningskategorier totalbelopp rätt mellan 9 600 kr och 11 600. Återbetalningsfri del rätt mellan 13 och 20%.)

Totalbelopp	Återbetalningsfri del	Pojkar	Flickor
I underkant	I underkant	7	8
I överkant	I underkant	3	6
I underkant	I överkant	19	14
I överkant	I överkant	11	1
Rätt	I överkant	9	14
Rätt	I underkant	19	6
I överkant	Rätt	6	3
I underkant	Rätt	5	8
Rätt	Rätt	21	32
		(N=116)	(N=88)

Tabell 33. Svar på frågan "Tror Du att den som väljer att studera vidare på heltid efter gymnasieskolan normalt klarar sig på endast studiebidraget? Om nej, hur mycket ytterligare behövs det?" (procent)

	Pojkar	Flickor
Ja	34	44
Nej, behövs mer, men mindre än 5 000 kr/år	17	15
Nej, det behövs mellan 5 001 - 8 000 kr/år mer	18	7
Nej, det behövs mer än 8 000 kr/år	8	3
Ospecificerat	23	31
	(N=182)	(N=147)

Tabell 34. Svar på frågan "Tror Du att den som väljer att studera vidare på heltid efter gymnasieskolan i allmänhet kommer att ha en bättre eller sämre ekonomisk levnadsstandard om tio år än den som börjar arbeta direkt?" (procent)

	Pojkar	Flickor
Mycket bättre ekonomisk standard	8	10
Något bättre ekonomisk standard	48	52
Ungefär samma ekonomiska standard	31	32
Något sämre ekonomisk standard	11	5
Mycket sämre ekonomisk standard	2	1
	M=3.50 (N=195)	M=3.66 (N=154)

T = 1.81 (ej signifikant)

Tabell 35. Bortsett från ekonomiska faktorer tror Du att man får ett mer eller mindre tillfredsställande arbete senare i livet om man väljer att studera vidare efter gymnasieskolan än om man väljer att arbeta direkt? (procent)

	Pojkar	Flickor
Ett mycket mer tillfredsställande arbete	20	20
Ett mera " "	52	46
Ungefär lika " "	27	34
Ett något mindre " "	2	
Ett mycket " "		
	M=3.89 (N=194)	M=3.87 (N=152)

t = 1.85 (ej signifikant)

Tabell 36. Svar på frågan "Hur mycket har skolan gett Dig av..?"
(procent)

vana och förmåga att arbeta självständigt (Pojkar N=195, Flickor N=162)	P	16	55	27	2
	F	16	62	19	
do att samarbeta (Pojkar N=198, Flickor N=163)	P	19	56	24	2
	F	22	57	20	2
do att tänka kritiskt (Pojkar N=198, Flickor N=163)	P	20	50	25	6
	F	14	51	29	6
do att tänka och skapa pro- duktivt (Pojkar N=194, Flickor N=162)	P	11	41	39	9
	F	4	44	39	12

Från vänster till höger på skalan:

helt tillräckligt | i stort sett tillräckligt | delvis otillräck-
ligt | helt otillräckligt |

Tabell 37. Svar på frågan "Hur mycket har skolan gett Dig av ...?"
(procent)

Grundläggande kunskaper i svenska (Pojkar N=199, Flickor N=163)	P	19	43	31	8
	F	30	52	16	3
do i samhällskunskap (Pojkar N=199, Flickor N=163)	P	25	50	22	1
	F	20	54	25	1
do i matematik (Pojkar N=199, Flickor N=163)	P	32	52	14	2
	F	29	45	18	9
do i engelska (Pojkar N=199, Flickor N=162)	P	22	46	26	7
	F	26	54	19	2

Skalfördelningen samma som tabell 36.

Tabell 38. Jämförelsen mellan medeltalen av frågorna under tabell 37 och 38 från Elgs undersökning 1971 och denna undersökning (4 = helt tillräckligt)

		1971	1974
Vana och förmåga att arbeta självständigt	P	2.72	2.86
	F	2.81	2.95
Do att samarbeta	P	2.70	2.91
	F	2.78	2.98
Do att tänka kritiskt	P	2.73	2.84
	F	2.67	2.73
Do att tänka och skapa produktivt	P	-	2.53
	F	-	2.41
Grundläggande kunskaper i svenska	P	2.79	2.73
	F	2.89	3.09
Do i samhällskunskap	P	2.80	2.96
	F	2.74	2.93
Do i matematik	P	3.03	3.14
	F	3.02	2.94
Do i engelska	P	2.72	2.83
	F	2.83	3.04

RESULTAT AV SAMBANDSANALYSER

Varför bytte vissa elever linje under gymnasietiden?

Det vore rimligt att tänka sig att de elever som bytt linje upplevt studie- och yrkesvalet som besvärligare än övriga elever. Linjebyttet skulle då vara ett symptom på osäkerhet och kanske brist på relevant kunskap. Av tabell 39 framgår att de pojkar som bytte linje också tyckte att det var svårare att bestämma sig för vad de skulle göra efter gymnasiet. Bland flickorna fanns en svag tendens i motsatt riktning. Linjebytare och övriga elever ansåg att de fått ungefär lika mycket i information om yrkesval och arbetsmarknad (tabell 40). Linjebytarna framgår inte klart som en problemgrupp. Det kan vara så att bland dessa fanns olika kategorier. En del är kanske ovanligt handlingskraftiga elever för vilka besväret med att byta linje är mindre avskräckande än för de flesta elever. Det skulle kunna förklara det uteblivna sambandet mellan linjebyten och brist på relevant kunskap inför studie- och yrkesvalet.

Det verkar ha förelegat ett svagt samband mellan linjebyten och ändrad yrkesinriktning. Skillnaden är dock ej signifikant (tabell 41).

Hade elever på olika linjer olika motiv till sina gymnasiestudier?

De humanistiska, samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga linjerna är mer allmänbildande till sin karaktär än de ekonomiska och tekniska, som är mer yrkesförberedande. Det kan alltså finnas olika motiv till gymnasiestudier på de olika linjerna. Dessutom kan bevekelsegrunderna vara olika mellan pojkar och flickor på samma linje. Av tabell 42 framgår att eleverna på den tekniska linjen i betydligt större utsträckning än övriga linjer såg gymnasiestudierna som yrkesutbildning. Bland eleverna på den ekonomiska linjen förelåg en klar skillnad så tillvida att yrkesutbildning var ett viktigt motiv för flickorna men ej för pojkarna. Även på samhällsvetenskapliga linjen fanns en liknande tendens, fast svagare. Pojkar och flickor som går samma linje kan ha olika motiv till att göra detta.

Hade elever på olika linjer olika uppfattning om hur länge de kunde fortsätta sin utbildning efter gymnasiet för att få ett yrke som de skulle trivas med?

Som framgår av föregående frågeställning var elever på de tekniska och ekonomiska linjerna mer inriktade på att med sina gymnasiestudier skaffa sig en yrkesutbildning. Man kan vänta sig att dessa elever hade en mindre benägenhet att acceptera långa studier för att få ett eftertraktansvärt arbete. Det visar sig också att de genomsnittligt tolererade studietiderna var lägre på dessa linjer än på de övriga. På den ekonomiska linjen var medeltalet något lägre bland flickor. Än bland pojkar, vilket stämmer överens med tidigare resultat där flickorna på denna linje i hög grad betraktade gymnasiestudierna som yrkesutbildning. Pojkarnas låga medeltal på ekonomiska linjen kan bero på att de är inriktade på korttidsutbildningar efter gymnasiet (tabell 43).

Val av yrkesområde och aspirationsnivå på olika linjer.

Elever på olika linjer kan förväntas ha olika yrkesinriktning. Så visade sig också vara fallet. För både pojkar och flickor var djupkontakt, vård det mest valda området på de humanistiska och samhällsvetenskapliga linjerna; handel, ekonomi på den ekonomiska linjen och tekniskt-naturvetenskapligt arbete på de naturvetenskapliga och tekniska linjerna. Det fanns också könsdifferenser inom linjerna. Djupkontakt, vård var mer dominerande bland flickor än bland pojkar på den samhällsvetenskapliga linjen. Handel, ekonomi valdes av fler pojkar än flickor på den ekonomiska linjen. Flickorna tänkte sig yrken inom området kontor, organisation. På den naturvetenskapliga linjen hade många flickor valt yrken inom områdena friluft, jord, djur och djupkontakt, vård, medan tekniskt-naturvetenskapligt arbete dominerade stort bland pojkarna (tabell 44).

Från de naturvetenskapliga och tekniska linjerna är det störst möjlighet att komma in på utbildningar för prestigeyrken. Aspirationsnivån kan därför väntas ligga högre på dessa linjer. Så var också fallet utom för de pojkar som gick på teknisk linje. Den högsta nivån återfanns hos den naturvetenskapliga linjens elever. Flickorna på de humanistiska och ekonomiska linjerna hade låga aspirationsnivåer. Bland pojkarna hade den tekniska linjens elever den lägsta nivån, medan denna linjes flickor hade den högsta. Denna skillnad är svår-

förklarad (tabell 45). I Mählcks undersökning (1974) bland gymnasister som lämnat skolan 1970 och 1971 hade pojkarna tvärt om en högre aspirationsnivå än flickorna på den tekniska linjen. Mählcks resultat visade i likhet med denna undersökning att aspirationsnivån på naturvetenskapliga linjen var högre bland pojkar än bland flickor.

Hade elever på olika linjer olika värderingar av vad som är viktigt vid yrkesvalet?

Fyra av de faktorer som var med vid rangordningen har behandlats, nämligen intressant arbete, god arbetsmiljö, god lön och trygghet i anställningen. Det vore tänkbart att värderingarna spelade in på linjevalet, så att de elever som lockades av yttre fördelar som lön och anställningstrygghet sökte sig till yrkesinriktade linjer som de tekniska och ekonomiska eller också till den naturvetenskapliga linjen, som kan meritera till prestigeyrken av typ läkare, tandläkare etc. De samhällsvetenskapliga och humanistiska linjerna kan locka med studier som i sig är intresseväckande och allmänbildande, vilket kan attrahera elever som mer värderar inre belöningar.

Rangordningen var i hela populationen för pojkarna: 1. intressant arbete, 2. god arbetsmiljö, 3. god lön, 4. trygghet i anställningen. Flickornas rangordning var densamma med undantag av att trygghet i anställningen kom före god lön. Värderingarna kom i samma ordning på de olika linjerna utom bland ekonomiska linjen pojkar. Dessa placerade de yttre belöningarna god lön och trygghet i anställningen som nummer 2 och 3. Annars verkar gymnasisterna ha varit mer lockade av inre än yttre belöningar vid yrkesvalet (tabell 46).

är

Bengtsson (1972) frågade 1969 gymnasister som uppgett att de tänkte gå vidare till universitetsstudier om de skulle välja detta även om det inte lönade sig ekonomiskt. Han fick följande svärfördelning: humanistisk linje 49% ja, 32% nej och 19% vet ej; samhällsvetenskaplig linje 35% ja, 37% nej och 28% vet ej; ekonomisk linje 15% ja, 60% nej, 24% vet ej; naturvetenskaplig linje 48% ja, 24% nej och 28% vet ej; teknisk linje 26% ja, 49% nej, 31% vet ej. Eleverna på de yrkesförberedande ekonomiska och tekniska linjerna tog alltså större hänsyn till löneförhållanden än övriga elever. Bengtsson fick alltså i högre grad än i denna undersökning fram skillnader mellan linjerna som stämde överens med ovanstående resonemang om värderingars relationer till linjeval.

Hade elever med olika yrkesinriktning olika värderingar av vad som är viktigt vid yrkesvalet?

Rosenberg (1957) fann hos amerikanska collegestudenter ett klart samband mellan yrkesvärderingar och yrkesval. De som tänkte syssla med kommersiella yrken betonade vikten av ekonomisk framgång, de som var inriktade på konstnärliga yrken ville få utlopp för sina talanger i arbetet och slutligen fanns det ett samband mellan en hög värdering av kontaktmöjligheter och val av vård- och läraryrken.

I tabellerna 47,48,49 återfinns medelvärden för faktorerna "intressant arbete", "inkomstförhållanden" och "kontakt med människor". för de olika kategorier som använts vid kodningen av elevernas uppgifter om framtida yrkesinriktning. Faktorn "intressanta arbetsuppgifter" bedömdes som mycket viktig av nästan samtliga elever oavsett yrkesinriktning. De som valt yrken inom sektorn handel, ekonomi hade en något högre värdering av faktorn "inkomstförhållanden" än genomsnittet. Ett något klarare samband förelåg mellan värderingen av faktorn "kontakt med människor" och val av vård- och serviceyrken.

Det starka samband mellan värderingar och yrkesval som Rosenberg fann verkar inte föreligga i denna undersökning.

Upplevde elever på olika linjer studie- och yrkesvalet som olika besvärligt?

På de mer yrkesinriktade tekniska och ekonomiska linjerna borde eleverna uppleva studie- och yrkesvalet som lättare än man gjorde på övriga linjer. Resultaten tyder på att så också var fallet (tabell 50). Det kan tänkas olika orsaker till detta. Elever som från början känt sig osäkra kan tänkas ha valt de mer allmänbildande ämnena, eftersom detta innebär att valet av en speciell yrkesinriktning skjutits upp. Det är också tänkbart att eleverna på de tekniska och ekonomiska linjerna vid valet av linje i grundskolans slutklass var lika osäkra som de övriga, men när de väl gått ett tag i gymnasiet accepterat de yrken som studierna kan leda till. Det skulle alltså vara en process av det slag som Festinger (1957) beskriver i sin beslutsteori, där övervinnandet av sk kognitiv dissonans spelar en avgörande roll.

Hur påverkades elevernas framtidsplaner av föräldrarna?

Det är ofta påvisat förhållande att studieinriktade barn brukar ha studieinriktade föräldrar. De elever i undersökningen som uppgav att de tänkte fortsätta att studera hade också stöd av sina föräldrar. Bara 28 elever var i konflikt med föräldrarna. Det gällde huvudsakligen elever som ville börja arbeta men vilkas föräldrar önskade att de skulle fortsätta att studera (tabell 51).

Studie- och yrkesvalet kunde tänkas vara svårare för elever som gick emot sina föräldrars vilja, eftersom de kanske inte får samma stöd hemifrån som andra elever. Av tabell . framgår att det fanns en sådan skillnad bland flickorna, medan de pojkar som var oense med föräldrarna upplevde valet tvärtom som lättare än andra elever. Det antal som var oense med föräldrarna var litet och därför är siffrorna mycket osäkra.

Föräldrar verkar utöva en stor påverkan på sina barn när det gäller att välja mellan studier och arbete efter gymnasiet. Många elever har dock inte kunnat eller velat säga något om föräldrarnas önskan. I denna grupp kan det dölja sig fler elever som är i konflikt med föräldrarna.

Hur upplevde de elever som gett upp sina ursprungliga yrkesplaner sin situation?

De elever som av någon orsak övergett en yrkesinriktning kan förväntas uppleva planeringen av framtiden som svårare. Detta bekräftas av resultaten (tabell 53). Det kan bero på att från början osäkra elever är mer benägna att ändra sina planer. En annan möjlighet är att en del elever redan tidigt riktat in sig på en viss karriär utan att ha så realistisk uppfattning om de förutsättningar som förelegat. Att överge dessa planer blir då ett led i realitetsanpassningen. Det vore tänkbart att elever som gett upp planer på ett visst yrke fick en lägre tanke om sina möjligheter att hävda sig på arbetsmarknaden och därför oroad sig mer för framtiden. Någon entydig skillnad förelåg dock inte vare sig när det gällde oro för arbetslöshet eller oro för att tvingas ta ett oattraktivt arbete (tabell 54 och 55). Sammanfattningsvis skulle man kunna säga att de som övergett ursprungliga yrkesplaner upplevde sin situation som besvärlig men att de ändå trodde på sina möjligheter att finna sig tillrätta på arbetsmarknaden.

Vilka framtida inkomster räknade elever på olika linjer med?

Vissa linjer leder med större sannolikhet fram till välbetalda prestigeyrken. Även om eleverna inte tillmäter lönen så stor betydelse, så kan de ändå ha olika förväntningar på sin framtida inkomst. Den uppskattade inkomsten om tio år uppdelat på linjer återfinns i tabell 56. De naturvetenskapliga och tekniska linjerna hade högre medeltal än övriga bland flickorna. Pojkarna på ekonomiska linjen som mer än andra värderade faktorn god lön förväntade sig också en hög inkomst. Högst låg pojkarna på den naturvetenskapliga linjen. Ett extremt högt värde för humanistiska linjens pojkar baserade sig på ett $n = 3$. Det verkar som om det fanns olika löneförväntningar på olika linjer.

Hade elever på olika linjer olika uppfattningar huruvida postgymnasiala studier lönar sig ekonomiskt och på andra sätt?

Elever som gått på naturvetenskapliga och tekniska linjerna och pojkarna på ekonomiska linjen förväntade sig högre inkomster än övriga gymnasister (tabell 57). Dessa kunde i gengäld tänkas ha större förväntningar på icke-materiella fördelar i yrkeslivet på grund av studier. Några tendenser i den riktningen förelåg dock inte. Pojkarna på ^{den} naturvetenskapliga linjen som varit särskilt optimistiska om sina egna inkomster trodde mer på de icke-materiella fördelarna än på de materiella. Små skillnader i samma riktning återfanns på samtliga linjer (tabell 58).

Hur värderades yrkesrådgivning och anlagsprövning av eleverna?

För att hjälpa elever som tycker yrkesvalet är besvärligt finns arbetsförmedlingens yrkesrådgivare och SYO-konsulenter på skolorna. Det finns också möjligheter att genomgå psykologisk anlagsprövning. Ger dessa åtgärder eleverna verklig hjälp? För att belysa denna fråga jämförs de elever som fått hjälp på något av dessa sätt med övriga elever i olika avseenden. Det gäller dels svårigheten att bestämma sig för sysselsättning efter skolan, dels kunskaper om arbetsförhållanden, lön etc för olika yrken samt egna anlag och förmågor.

Om de elever som kontaktat yrkesrådgivare och SYO-konsulent haft nytta av detta, borde de inte uppleva studie- och yrkesvalet som svårare än övriga elever. Av tabell 59 framgår att de elever

som varit med om yrkesrådgivning ändå gjorde detta. Inte heller tyckte sig denna grupp ha fått bättre kunskap om arbetsförhållanden, lön etc för olika yrken (tabell 60). Den grupp som kontaktat SYO-konsulent hade däremot inte svårare än övriga att välja sysselsättning. Genom att rådfråga SYO-konsulenten fick man också bättre kunskaper om arbetsförhållanden, lön etc för olika yrken (tabell 61 och 62). De elever som varit med om anlagsprövning ansåg sig ha fått mer information om egna anlag och förmågor än övriga elever (tabell 63).

Hade elever på olika linjer olika uppfattningar om huruvida skolan gett dem tillräckliga kunskaper i olika ämnen?

Tycker gymnasisterna att de får för dålig grund i karaktärsämnen på sin linje eller vill de att allmänbildande ämnen skall få mer plats på kursplanerna? För att undersöka populationens inställning har den delats upp efter linjer och bedömningen av kunskaper i olika ämnen. På de naturvetenskapliga och tekniska linjerna är eleverna mer nöjda med sina matematikkunskaper än med vad de kan i de övriga ämnena. Det tyder på att det fanns en önskan om en mer allmänbildande uppläggning av kursplanerna. Humanisterna uppfattade sina matematikkunskaper som otillräckliga, vilket indikerar att samma önskan fanns hos dessa (tabell 64). Bergman m fl (1972) hade samma tendens bland de gymnasister som gick ut gymnasiet 1971.

Tabell 39 Medelvärden för svar bland de elever som bytt linje jämfört med de elever som ej gjort det på frågan "Tycker Du det är svårt att bestämma vad Du skall göra efter gymnasieskolan?" (Ja, mycket svårt = 4, Ja, ganska svårt = 3, Nej, ganska lätt = 2, Nej, mycket lätt = 1)

	Pojkar	Flickor
Bytt linje	3.03 (N=30)	2.87 (N=23)
Ej bytt linje	2.76 (N=167)	2.99 (N=141)

Tabell 40 Medelvärden för de elever som bytt linje jämfört med de elever som ej gjort det av bedömningen av hur mycket information om yrkesfordringar och arbetsmarknad de fått. (Har fått mycket information = 3, har fått tillräcklig information = 2, har fått för lite information = 1)

	Pojkar: Yrkesfordringar	Arbets- marknad	Flickor: Yrkesfordringar	Arbets- marknad
Bytt linje	1.53	1.50	1.52	1.77
Ej bytt linje	1.53 (N=196)	1.57 (N=197)	1.53 (N=163)	1.64 (N=164)

Tabell 41 Samband mellan linjebyten och ändrad yrkesinriktning under gymnasietiden (procent)

		Ändrad yrkesinriktning			
		Pojkar		Flickor	
		Ja	Nej	Ja	Nej
Linje-	Ja	36	64 (N=28)	30	70 (N=20)
byten	Nej	28	72 (N=146)	34	65 (N=123)
$\chi^2 = 0.66$ (ej signifikant;		$\chi^2 = 0.16$ ($\chi^2 = 0.16$ (ej signifikant)	

Tabell 42 Orsaker till gymnasiestudier, totalt och uppdelat på linjer. Medeltal (4 = mycket viktigt, 3 = ganska viktigt, 2 = inte så viktigt, 1 = inte alls viktigt)

	P	F	P	F	P	F	P	F
	Av intresse		För att meritera mig		För att få en yrkesutb		Hade inget annat att göra	
Teknisk linje	3.12	3.58	2.81	2.85	3.47	3.76	1.56	1.39
Naturv. linje	3.32	3.25	3.09	3.29	2.64	2.94	1.95	1.83
Ekonomisk linje	3.00	3.08	3.33	3.19	2.57	3.39	1.65	1.96
Samhällsv. linje	2.84	3.32	3.26	3.41	2.58	3.13	1.95	1.67
Humanistisk linje	2.90	3.49	3.00	3.18	2.89	2.70	2.22	1.76
Totalt	3.14	3.31	3.01	3.24	3.12	3.07	1.76	1.75
	P	F	P	F	P	F	P	F

Tabell 43 Svar på frågan "Hur länge kan Du tänka Dig att fortsätta Din utbildning för att få ett yrke Du trivs med?" uppdelade efter linjetillhörighet. Medeltal. (Utbildning sex år eller mer = 5, Utbildning fyra till fem år = 4, Utbilda mig två till tre år = 3, Utbilda mig ett år = 2, Inte alls, vill börja arbeta direkt = 1)

Linje	Pojkar (N)	Flickor (N)
Humanistisk	3.90 (9)	3.41 (44)
Samhällsvetenskaplig	3.16 (19)	3.43 (47)
Ekonomisk	2.67 (18)	2.31 (26)
Naturvetenskaplig	3.75 (57)	3.78 (32)
Teknisk linje	2.47 (88)	2.21 (14)

Tabell 44 Elevernas yrkesinriktning på olika linjer. Utbildningsområde (procent)

Humanistisk linje														
Pojkar (N=6)	C	F		H				I						
	17	33		33				17						
Flickor (N=37)	3	3	22	3	16		35		19					
	A	B	C	F	G		H		I					
Samhällsvetenskaplig														
Pojkar (N=15)	C		E		G		H		I					
	20		20		20		35		5					
Flickor (N=40)	5	3	3	8	5	63			15					
	A	CD	F		G	H			I					
Ekonomisk linje														
Pojkar (N=12)			C	D				E	G	I				
			8	50				8	7	8				
Flickor (N=23)	9		17		30		4	9	17	13				
	A		C		D		F	G	H	I				
Naturvetenskaplig														
Pojkar (N=40)	A						C	D	E	F	G	H	I	
	63						3	10	8	5	3	8	3	
Flickor (N=22)	32			5	23		5	27					9	
	A			B	F		G	H					I	
Teknisk linje														
Pojkar (N=67)	A								B	C	D		F	GH
	70								5	3	9		8	22
Flickor (N=10)	100													
	A													

A = Tekniskt-naturvetenskapligt arbete
 B = Industri-hantverk
 C = Kontor, organisation
 D = Handel, ekonomi
 E = Kommunikation, militär
 F = Friluft, jord, djur
 G = Kontakt, service
 H = Djupkontakt, vård
 I = Skapande, konstnärligt arbete

Tabell 45 Elevernas yrkesinriktning på olika linjer. Utbildningsnivå. Medeltal. (Akademisk utbildning = 1, Kvalificerad utbildning över studentexamen = 2, Gymnasial utbildning = 3, Fackskoleutbildning = 4, Realexamen, 9 års teoretisk grundskola e d = 5, Yrkeskoleutbildning = 6, ej yrkesutbildning, grundskola praktisk linje utan påbyggnad = 7)

Linje	Pojkar (N)	Flickor (N)
Humanistisk	2.5 (4)	3.72 (32)
Samhällsvetenskaplig	2.83 (12)	2.67 (33)
Ekonomisk	2.75 (4)	4.06 (18)
Naturvetenskaplig	1.77 (31)	2.65 (17)
Teknisk	3.18 (51)	2.22 (9)

Tabell 46 Medeltal för olika viktiga faktorer i yrkesvalet uppdelat på linjer (1 = högsta värde, 7 = lägsta värde för faktorns betydelse)

HUMANISTISK LINJE			
Pojkar (N)		Flickor (N)	
1. Intressant arbete	2.33 (9)	1. Intressant arbete	1.64 (44)
2. God arbetsmiljö	3.00 (8)	2. God arbetsmiljö	2.84 (43)
3. God lön	3.13 (8)	3. Trygghet i anställn	4.54 (43)
4. Trygghet i anställn	4.13 (8)	4. God lön	4.64 (43)
SAMHÄLLSVETENSKAPLIG LINJE			
Pojkar (N)		Flickor (N)	
1. Intressant arbete	1.94 (18)	1. Intressant arbete	1.60 (47)
2. God arbetsmiljö	3.39 (18)	2. God arbetsmiljö	3.09 (46)
3. God lön	3.61 (18)	3. Trygghet i anställn	4.19 (47)
4. Trygghet i anställn	3.89 (18)	4. God lön	4.79 (46)
EKONOMISK LINJE			
Pojkar (N)		Flickor (N)	
1. Intressant arbete	2.75 (20)	1. Intressant arbete	1.84 (25)
2. God lön	3.43 (21)	2. God arbetsmiljö	2.72 (25)
3. Trygghet i anställn	3.60 (20)	3. Trygghet i anställn	4.10 (23)
4. God arbetsmiljö	3.75 (20)	4. God lön	4.12 (25)
NATURVETENSKAPLIG LINJE			
Pojkar (N)		Flickor (N)	
1. Intressant arbete	1.04 (55)	1. Intressant arbete	1.81 (32)
2. God arbetsmiljö	3.09 (56)	2. God arbetsmiljö	2.28 (32)
3. God lön	3.56 (55)	3. God lön	4.60 (32)
4. Trygghet i anställn	4.46 (55)	4. Trygghet i anställn	4.94 (31)

forts tabell 8

TEKNISK LINJE			
Pojkar (N)		Flickor (N)	
1. Intressant arbete	2.11 (86)	1. Intressant arbete	1.39 (13)
2. God arbetsmiljö	2.46 (83)	2. God arbetsmiljö	3.43 (14)
3. God lön	3.48 (87)	3. Trygghet i anställn	4.00 (14)
4. Trygghet i anställn	3.88 (82)	4. God lön	4.54 (13)

Tabell 47 Värdering av faktorn "intressanta arbetsuppgifter" bland elever med olika yrkesinriktning. (Medeltal. 4 = mycket viktigt, 3 = ganska viktigt, 2 = mindre viktigt, 1 = helt oväsentligt.)

	Pojkar (N)	Flickor (N)
Tekniskt naturvetenskapligt arbete	3.8 (74)	3.8 (22)
Industri, hantverk	3 (5)	4 (2)
Kontor, organisation	3.9 (8)	3.9 (13)
Handel, ekonomi	3.8 (17)	3.9 (8)
Kommunikation, militär	3.7 (7)	-
Friluft, jord, djur	3.8 (10)	3.9 (10)
Kontakt, service	3.9 (7)	4 (11)
Djupkontakt, vård	3.7 (11)	4 (49)
Skapande, konstnärligt arbete	3.8 (4)	3.9 (18)

Tabell 48 Värdering av faktorn "inkomstförhållanden" bland elever med olika yrkesinriktning. (Medeltal. 4 = mycket viktigt, 3 = ganska viktigt, 2 = mindre viktigt, 1 = helt oväsentligt.)

	Pojkar (N)	Flickor (N)
Tekniskt naturvetenskapligt arbete	3.1 (74)	2.8 (22)
Industri, hantverk	3.2 (5)	3.5 (2)
Kontor, organisation	3 (8)	2.5 (13)
Handel, ekonomi	3.4 (17)	3 (8)
Kommunikation, militär	3.4 (7)	-
Friluft, jord, djur	3.2 (10)	2.7 (10)
Kontakt, service	3.3 (7)	3.1 (11)
Djupkontakt, vård	3 (11)	2.8 (48)
Skapande, konstnärligt arbete	2.8 (4)	2.7 (18)

Tabell 49 Värdering av faktorn "kontakt med människor" bland elever med olika yrkesinriktning. (Medeltal. 4 = mycket viktigt, 3 = ganska viktigt, 2 = inte så viktigt, 1 = helt oväsentligt.)

	Pojkar (N)	Flickor (N)
Tekniskt, naturvetenskapligt arbete	3.1 (74)	3.2 (22)
Industri, hantverk	3 (5)	3.5 (2)
Kontor, organisation	3 (8)	3.3 (13)
Handel, ekonomi	3.3 (17)	3 (8)
Kommunikation, militär	3.7 (7)	-
Friluft, jord, djur	3.2 (10)	3.5 (10)
Kontakt, service	3.9 (7)	3.6 (11)
Djupkontakt, vård	3.6 (11)	3.8 (49)
Skapande, konstnärligt arbete	3 (6)	3.4 (18)

Tabell 50 Svar på frågan "Tycker du att det är svårt att bestämma vad du skall göra efter gymnasieskolan?" Uppdelning efter linjetillhörighet. Medeltal (mycket svårt = 4, ganska svårt = 3, ganska lätt = 2, mycket lätt = 1)

Linje	Pojkar (N)	Flickor (N)
Humanistisk	3.12 (8)	2.98 (45)
Samhällsvetenskaplig	3.36 (19)	3.02 (45)
Ekonomisk	2.52 (21)	2.92 (26)
Naturvetenskaplig	2.96 (56)	3.13 (32)
Teknisk	2.61 (89)	2.43 (14)

Tabell 51 Överensstämmelse mellan elevernas framtidsplaner och vad de trodde att föräldrarna ville att de skulle göra (absoluta tal)

Samstämmiga uppgifter	Pojkar Flickor		Ej samstämmiga uppgifter	Pojkar Flickor	
	Båda parter föredrar arbete	8		9	Föräldrar föredrar arbete, barn studier
Båda parter föredrar studier	65	56	Föräldrar föredrar studier, barn arbete	14	10

Tabell 52 Elevernas upplevelse av hur svårt det är att bestämma sig för sysselsättning efter skolan uppdelat efter om de haft stöd för sina planer eller ej från föräldrarna.

Medeltal (4 = mycket svårt, 3 = ganska svårt, 2 = ganska lätt, 1 = mycket lätt)

	Pojkar (N)	Flickor (N)
Överens med föräldrarna	2.82 (73)	2.97 (65)
Ej överens med föräldrarna	2.59 (17)	3.36 (11)
Föräldrarna tar inte ställning	2.75 (87)	2.93 (69)

Tabell 53 Medelvärdena av svar på frågan "Tycker Du det är svårt att bestämma vad Du skall göra efter gymnasieskolan?" bland de elever som gett upp ursprungliga yrkesplaner och bland de elever som ej gjort detta. (Ja, mycket svårt = 4, ja, ganska svårt = 3, nej, ganska lätt = 2, nej, mycket lätt = 1)

Elever som gett upp ursprungliga yrkesplaner		Övriga elever	
Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
2.98 (N=51)	3.48 (N=48)	2.70 (N=122)	2.96 (N=93)

Tabell 54 Medelvärdena av svar på frågan "Händer det att Du oroar Dig för att inte få något arbete efter skolan?" bland de elever som gett ursprungliga yrkesplaner och bland de övriga eleverna. (Ja, mycket ofta = 4, ja, ganska ofta = 3, nej, sällan = 2, nej, aldrig = 1)

Elever som övergivit ur- sprungliga yrkesplaner		Övriga elever	
Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
2.48 (N=51)	2.60 (N=48)	2.36 (N=122)	2.77 (N=93)

Tabell 55. Medelvärdena av svar på frågan "Händer det att Du oroar Dig för att Du skall tvingas ta ett arbete som Du omte -assar för?" (Ja, mycket ofta = 4, ja, ganska ofta = 3, nej, sällan = 2, nej, aldrig = 1)

Elever som övergivit ut- sprungliga yrkesplaner		Övriga elever	
Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
2.27 (N=51)	2.43 (N=47)	2.11 (N=121)	2.48 (N=94)

Tabell 56. Svar på frågan "Hur stor årsinkomst tror Du att Du har 10 år efter det att Du slutat gymnasiet?" Uppdelning på linjer. Medelvärden. (< 20 000 = 1, 20 000 - 29 999 = 2, 30 000 - 39 999 = 3, 40 000 - 49 999 = 4, 50 000 - 59 999 = 5, 60 000 - 69 999 = 6, 70 000 - 79 999 = 7, 80 000 - 89 999 = 8, 90 000 - 99 999 = 9)

Linje	Pojkar (N)	Flickor (N)
Humanistisk	6.00 (3)	3.77 (22)
Samhällsvetenskaplig	4.06 (16)	3.73 (26)
Ekonomisk	4.63 (16)	3.38 (8)
Naturvetenskaplig	5.56 (32)	4.27 (11)
Teknisk	4.57 (72)	4.75 (4)

Tabell 57 Sambandet mellan högre studier och ekonomisk levnadsstandard. Medeltal. Uppdelning på olika linjer. (Den som studerar vidare kommer om 10 år att ha 5 = mycket bättre ekonomisk levnadsstandard, 4 = något bättre do, 3 = ungefär samma do, 2 = något sämre do, 1 = mycket sämre do)

Linje	Pojkar (N)	Flickor (N)
Humanistisk	4.13 (8)	3.73 (41)
Samhällsvetenskaplig	3.83 (17)	3.73 (45)
Ekonomisk	3.48 (21)	3.24 (25)
Naturvetenskaplig	3.46 (55)	3.86 (28)
Teknisk	3.88 (88)	3.57 (14)

Tabell 58. Sambandet mellan högre studier och möjlighet att få ett ur icke-ekonomisk synpunkt tillfredsställande arbete. Elevernas uppfattning på olika linjer. Medeltal. (Om man väljer att studera, tror jag att man får: 5 = ett mycket mera tillfredsställande arbete, 4 = ett mera do, 3 = ungefär lika do, 2 = ett något mindre do, 1 = ett mycket mindre do.)

Linje	Pojkar (N)	Flickor (N)
Humanistisk	4.25 (8)	3.88 (41)
Samhällsvetenskaplig	3.88 (17)	3.84 (43)
Ekonomisk	3.76 (21)	3.64 (25)
Naturvetenskaplig	4.09 (57)	4.29 (28)
Teknisk	3.78 (86)	3.57 (14)

Tabell 59 Medelvärdena av svar på frågan "Tycker Du att det är svårt att bestämma vad Du skall göra efter gymnasieskolan?" bland de elever som kontaktat yrkesrådgivare och de elever som ej gjort detta. (Mycket svårt = 4, ganska svårt = 3, ganska lätt = 2, mycket lätt = 1.)

Talat med yrkesvägledare		Ej talat med yrkesvägledare	
Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
3.09 (N=31)	3.23 (N=35)	2.75 (N=165)	2.89 (N=129)

Tabell 60 Medelvärdena av svar på frågan "Tycker Du att det är svårt att bestämma vad Du skall göra efter gymnasieskolan?" bland de elever som talat med SYO-konsulent och de elever som ej gjort detta. (Mycket svårt = 4, ganska svårt = 3, ganska lätt = 2, mycket lätt = 1.)

Talat med SYO-konsulent		Ej talat med SYO-konsulent	
Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
2.75 (N=79)	2.96 (N=96)	2.81 (N=117)	2.96 (N=68)

Tabell 61 Medelvärdena av svar på frågan om hur mycket information man fått om arbetsförhållanden, löner etc. inom olika yrken bland de elever som kontaktat yrkesvägledare och de elever som ej gjort detta. (Har fått mycket information = 3, har fått tillräcklig information = 2, har fått för lite information = 1.)

Talat med yrkesvägledare		Ej talat med yrkesvägledare	
Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
1.64 (N=33)	1.50 (N=36)	1.77 (N=162)	1.32 (N=128)

Tabell 62 Medelvärdena av svar på frågan om hur mycket information man fått om arbetsförhållanden, löner etc. inom olika yrken bland de elever som talat med SYO-konsulent och de elever som ej gjort detta. (Har fått mycket information = 3, har fått tillräcklig information = 2, har fått för lite information = 1.)

Talat med SYO-konsulent		Ej talat med SYO-konsulent	
Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
1.56 (N=78)	1.41 (N=95)	1.38 (N=117)	1.29 (N= 69)

Tabell 63 Svar på frågan om hur mycket information man fått om egna anlag och förmågor bland de elever som varit med om psykologisk anlagsprövning och de elever som ej varit med om detta. Medelvärden. (Har fått mycket information = 3, har fått tillräcklig information = 2, har fått för lite information = 1.)

Varit med om anlagsprövning		Ej varit med om anlagsprövning	
Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
1.84 (N=25)	1.93 (N=15)	1.43 (N=165)	1.41 (N=139)

Tabell 64 Svar på frågan "Hur mycket har skolan gett Dig av grundläggande kunskaper i svenska, samhällskunskap, matematik och engelska. Uppdelning på olika linjer. Medeltal (helt tillräckligt = 4, i stort sett tillräckligt = 3, delvis otillräckligt = 2, helt otillräckligt = 1).

	Svenska		Samhällskunskap	
	Pojkar (N)	Flickor (N)	Pojkar (N)	Flickor (N)
Humanistisk	3.11 (9)	3.13 (45)	3.33 (9)	2.93 (45)
Samhällsvetenskaplig	2.58 (19)	3.09 (47)	3.00 (19)	3.02 (47)
Ekonomisk	2.81 (21)	3.04 (25)	3.00 (21)	2.88 (25)
Naturvetenskaplig	2.84 (57)	3.00 (31)	3.07 (57)	2.81 (31)
Teknisk	2.64 (89)	3.21 (14)	2.85 (89)	2.93 (14)
	Matematik		Engelska	
	Pojkar (N)	Flickor (N)	Pojkar (N)	Flickor (N)
Humanistisk	3.33 (9)	2.24 (45)	2.89 (9)	3.13 (45)
Samhällsvetenskaplig	2.90 (19)	3.11 (47)	3.00 (19)	2.94 (46)
Ekonomisk	2.86 (21)	2.96 (25)	2.90 (21)	2.92 (25)
Naturvetenskaplig	3.40 (57)	3.58 (31)	2.98 (57)	3.26 (31)
Teknisk	3.07 (89)	3.29 (14)	2.69 (89)	2.71 (14)

SAMMANFATTNING

Sista årskursens elever på tre- och fyraåriga gymnasielinjerna i Örebro kommuns skolor besvarade våren 1974 ett formulär med frågor om studie- och yrkesvalsproblem. 204 pojkar och 165 flickor lämnade in formulär. Undersökningen gjordes inom ramen för Örebroprojektet. Följande områden belystes:

a. Faktiska val under studietiden. Av de 204 pojkarna återfanns ca hälften på den tekniska linjen. De 165 flickorna var mer jämnt fördelade. Elever på teknisk linje och flickor på ekonomisk linje såg gymnasieutbildning som yrkesutbildning i högre grad än övriga respondenter.

Ca 15% hade bytt linje, vanligen på grund av förhållanden inom skolan. Man tyckte t ex att den linje man valt var för svår. Linjebytarna upplevde inte yrkesvalet som besvärligare än vad övriga elever gjorde. Inte heller hade de fått sämre information om yrkesvalsproblem.

b. Decidering och svårighet att välja. Hälften av eleverna uppgav att de säkerligen eller troligen skulle komma att hålla fast vid sina yrkesplaner. De flesta hade haft svårt att bestämma sig. På de mer yrkesinriktade tekniska och ekonomiska linjerna upplevdes valet som lättare.

Över hälften av eleverna oroade sig för att ej få ett arbete som de skulle komma att trivas med.

c. Påverkan. Formella källor, framför allt broschyrer o dyl men även skolornas SYO-konsulenter, gav mest information om yrken och utbildningar. Föräldrarna spelade inte någon större roll som informationskälla.

d. Kunskaper. En tredjedel av eleverna var missnöjda med den information de fått om vilka olika utbildningsvägar som fanns att tillgå. Den andel som ej ansåg sig ha fått tillräcklig information om utbildningskrav, arbetsförhållanden, arbetsmarknadsläge och egna talanger uppgick till ca 50%. Kontakt med SYO-konsulent och genomgång av psykologisk anlagsprövning verkar ha varit till hjälp.

Det fanns bland eleverna en viss benägenhet att underskatta de statliga studiemedlens storlek.

e. Yrkes- och studieplaner. De allra flesta elever tänkte skaffa sig ytterligare utbildning efter gymnasiet antingen direkt eller efter en tids yrkesarbete. Bara ca en tiondel tänkte studera vid de filosofiska fakulteterna. Det var betydligt fler som tänkte läsa på universitet-högskola än det var som siktade på akademiska yrken. Valen av yrkesområden följde konventionella könsrollsmönster. Pojkarna valde teknisk utbildning och siktade på yrken inom det teknisk-naturvetenskapliga området. Flickorna utbildade sig för vård- och läraryrken. Aspirationsnivån för utbildning låg hos ca tre fjärdedelar av pojkarna på akademisk nivå, medan de flesta flickorna nöjde sig med kortare utbildningar. Ett hundratal elever hade övergett ursprungliga yrkesplaner, huvudsakligen beroende på att betygen inte räckte till. Det gällde naturligt nog yrken vartill fordrades spärrade utbildningar.

Könsskillnaderna berodde delvis på att pojkar och flickor valt olika linjer, men även inom linjerna fanns differenser. På den ekonomiska linjen var skillnaden särskilt markant. Pojkarna såg sin gymnasieutbildning som en språngbräda till högre studier, flickorna som en avslutad utbildning.

f. Yrkesvärden. De inre belöningarna i form av intressanta och meningsfulla arbetsuppgifter var viktigare än de yttre belöningarna lön och anställningstrygghet. Pojkarna betonade vikten av att få utlopp för sina talanger, medan flickorna framhävde möjligheten av att med sitt arbete uträtta något väsentligt. Den ekonomiska linjens pojkar lade något mera vikt vid den ekonomiska aspekten, men i övrigt skilde sig inte elever på olika linjer från varandra i detta avseende. I allmänhet trodde man inte att högre studier skulle ge väsentligt högre ekonomisk standard. Däremot hoppades man få ett i andra avseenden mer tillfredsställande arbete.

g. Utbyte av gymnasietiden. Majoriteten elever var nöjda med den träning av grundläggande färdigheter som skolan gett. Många är dock missnöjda, speciellt med träningen av kritiskt tänkande. När det gäller ämneskunskaper verkade man önska mer bredd på sin utbildning. Humanisterna ville t ex ha bättre matematikkunskaper.

NÅGRA AVSLUTANDE KOMMENTARER

De allra flesta elever på tre- och fyraåriga linjerna tänkte fortsätta att utbilda sig efter skolan. I jämförelse med pilotgruppen, som gick ut 1971, valde man i betydligt mindre grad studier vid fria fakulteter. I stället föredrog man mer yrkesinriktade studier. Denna förändring är säkert en följd av den försämrade arbetsmarknaden för akademiker. Liksom 1971 valde pojkarna huvudsakligen tekniska yrken och flickorna vård- och läraryrken. Dessutom hade pojkarna en högre aspirationsnivå. Den debatt som förts de senaste åren om önskvärdheten att bryta ner konventionella könsrollsmönster vid yrkesval har tydligen inte påverkat eleverna.

Det är påfallande hur stora problem som studie- och yrkesvalet beredde gymnasisterna. Trots att de inom kort skulle lämna skolan kände sig ca hälften osäkra inför sin yrkesframtid. Beskriver man valsituationen i enlighet med Dunérs tidigare nämnda matchningsteori upplevde man sig ha dålig kunskap både om egna anlag och behov och kraven och belöningarna inom olika yrken. Därigenom ökar risken att missa lite mer ovanliga yrkesval, som skulle ha lett till mycket god anpassning. I stället kanske man håller sig till mer konventionella yrken, som man lätt får vetskap om men som inte alltid är lika lämpliga.

Varför valde gymnasisterna att skaffa sig högre utbildning? Några större förhoppningar om att därigenom öka sin framtida ekonomiska standard hade man inte. Däremot hoppades man att få i andra avseenden mer givande yrken. Eleverna betonade inre belöningar som självförverkligande och möjlighet att uträtta något väsentligt på bekostnad av de yttre belöningarna. Det innebär att man såg arbetet mer som ett mål i sig än som ett medel för att uppnå en hög konsumtionsstandard. Därigenom blir goda yrkesval avgörande för en god livsanpassning över huvud taget. Det missnöje med den information som man fått är ett uttryck för att man upplever ett behov av mer hjälp i studie- och yrkesvalsfrågor. Undersökningsresultaten pekar på att rådgivning av den typ som SYO-konsulenter och anlagstestning ger verkligen har en viss effekt. En jämförelse mellan elever som fått och ej fått sådan rådgivning tyder

på detta. Dessutom var missnöjet med skolans yrkesinformation större 1971. Det ligger nära till hands att sätta denna förbättring i samband med att SYO-konsulenttjänster inrättats i början av 70-talet. Är yrkesvalet en kontinuerlig process, vilket numera är en allmänt vedertagen uppfattning inom yrkesvalsforskningen, borde också rådgivningen ske kontinuerligt. En viktig förbättring vore om eleven från det att de första studievalen görs i grundskolan fram till dess att han slutar skolan kunde ha fortlöpande kontakt med en och samma SYO-konsulent.

Det största missnöjet gäller den information man fått inom arbetsförhållanden inom olika yrken. För att klara denna viktiga typ av information räcker antagligen inte rådgivning, utan eleverna måste ges möjlighet till större kontakt med yrkeslivet under skoltiden.

När eleverna värderar sin gymnasietid framkommer det en viss önskan om ökad bredd i utbildningen. En läroplan för de tre- och fyraåriga linjerna, där skillnaderna i timtilldelningen mellan olika ämnen vore mindre än idag, skulle tydligen välkomnas av eleverna på dessa linjer.

REFERENSER

- Attehog, G. & Svanfeldt, G. Universitetsstudier utan examen. I U 68, rapport 3: Högre utbildning och arbetsmarknad. SOU 1971: 62. Stockholm: Utbildningsdepartementet, 1971.
- Bengtsson, J. Utbildningsval, utbildningsforskning och utbildningsplanering. Stockholm: Studentlitteratur, 1972.
- Bergman, L.R., Berggren, M., Dunér, A., Magnusson, D. Ungdomars postgymnasiala studie- och yrkesval. Örebroprojektet, delstudie nr 19. Stockholm: Psykologiska institutionen, 1972. (Stencil)
- Dunér, A. Vad skall det bli? Undersökningar om studie- och yrkesvalsprocessen. Stockholm: Utbildningsförlaget, 1972.
- Elg, L. Kreativitet och högre studier II. Örebroprojektet, delstudie nr 17. Stockholm: Psykologiska institutionen, 1972. (Stencil)
- Elgquist-Saltzman, I. Avbrott och genomströmning. En uppföljning av studerande vid filosofisk fakultet i Umeå. Universitet och Lärarhögskolan i Umeå, pedagogiska rapporter nr 37. Umeå: Universitetet och Lärarhögskolan i Umeå, 1973. (Stencil)
- Festinger, L. A theory of cognitive dissonance. Stanford, California: Stanford University Press, 1957.
- Fägerlind, J. Formal Education and Adult Earnings. A Longitudinal Study on the Economic Benefits of Education. Stockholm: Almqvist & Wiksell. International., Stockholm, 1975.
- Gesser, B. & Fasth, E. Gymnasieutbildning och social skiktning.
- Ginzberg, E. Toward a theory of occupational choice: a restatement. Vocational Guidance Quarterly, 1972, 20. Citerat från Osipow, S.H. Theories of Career Development. New York: Appleton-Century-Crafts, 1968.
- Ginzberg, E., Ginsburg, S.W., Axelrad, S. & Herma, J.L. Occupational choice: an approach to a general theory. New York: Columbia University Press, 1951. Citerat från: Osipow, S.H. Theories of Career Development. New York: Appleton-Century-Crafts, 1968.

- Hjortzberg-Nordlund, Fredrik. Studie- och yrkesvalet i åk 11 i gymnasieskolan. Örebroprojektet, arbetsmanus. Stockholm: Psykologiska institutionen, 1975. (Stencil)
- Hjortzberg-Nordlund, F. & Marnell, M. Tonåringars studie- och yrkesval. Stockholm: Skolöverstyrelsen och Utbildningsförlaget, 1974.
- Jansson, S. & Ljung, B-O. Vägen genom högstadiet till gymnasiet. Pedagogiska institutionen vid lärarhögskolan i Stockholm, rapport nr 45. Stockholm: Pedagogiska institutionen vid Lärarhögskolan, 1970. (Stencil)
- Kruger, S.F. Need achievement and perceived parental child-rearing attitudes of career-women and home-makers. Journal of Vocational Behavior, 1972, 2, 419-432.
- Läroplan för gymnasieskolan. Stockholm: Utbildningsförlaget, 1970.
- Marklund, S. Vår nya skola. Stockholm: Bonniers förlag, 1970.
- Mählck, L. Från gymnasium till högre utbildning. Några analyser av olika bakgrundsfaktorers samband med valet att gå vidare till universitet och högskola. Institutionen för internationell pedagogik, Stockholms universitet. Stockholm: Stockholms universitet, 1974. (Stencil)
- Osipow, S.H. Theories of Career Development. New York: Appleton-Century-Crafts, 1973.
- Parsons, F. Choosing a Vocation. Boston: Houghton Mifflin, 1909. Citerat från Dunér, A. Vad skall det bli. Undersökningar om studie- och yrkesvalsprocessen. Stockholm: Utbildningsförlaget, 1972.
- Rand, L.M., Miller, A.L. A development cross-sectioning of women's career and marriage attitudes and lifeplans. Journal of Vocational Behavior, 1972, 2, 317-332. Citerat från: Osipow, S.H. Theories of Career Development. New York: Appleton-Century-Crafts, 1973.
- SCB: Statistiska meddelanden, U 1972:32.

- Rosenberg, M. Occupations and values. Glencoe: The Free Press, Illinois, 1957.
- Sellerberg, A-M. Beskrivning av könsskillnader med hänsyn till utbildnings- och yrkesval. I U 68-rapport 2: Val av utbildning och yrke. SOU 1971:61. Stockholm: Utbildningsdepartementet, 1971.
- Solmon, C.L. & Taubman, P.J. (Ed.) Does College Matter? New York and London: Academic Press, 1973.
- Super, D.E. The Psychology of Careers. New York: Harper & Row, 1957.
Citerat från: Osipow, S.H. Theories of Career Development. New York: Appleton-Century-Crafts, 1973.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
3	8	4	7												

1. Vilken linje går Du i gymnasieskolan?

2. Har Du någon gång under gymnasieskolan bytt linje?

- Ja 17
Nej 2

3. Varför har Du bytt linje?

- Har ej bytt 18
Trivdes ej med kamrater och lärare 2
Ändrade mina framtidsplaner 3
Linjen var för svår 4
Ämnena var för tråkiga 5
Något annat 6

4. Varför har Du valt att gå på gymnasieskolan?

- | | mycket
viktigt
4 | ganska
viktigt
3 | inte så
viktigt
2 | inte alls
viktigt
1 |
|-------------------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|-----------------------------|
| Av intresse | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ 19 |
| För att meritera mig | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ 20 |
| För att få en yrkesutbildning | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ 21 |
| Hade inget annat att göra | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ 22 |

5. Vad tänker Du göra efter gymnasieskolan (och eventuell värnpliktstjänstgöring)?

- Börja arbeta 23
Praktisera på någon arbetsplats 1
Fortsätta min utbildning 2
Annat 3
Annat 4
Vad då?

6. Känner Du Dig färdig att bestämma vad Du skall göra efter gymnasieskolan?

- Ja, har redan bestämt mig 24
Ja, vet i stort sett vad jag skall göra 4
Nej, är osäker på vad jag skall göra 3
Nej, vet absolut inte vad jag skall göra .. 2
Nej, vet absolut inte vad jag skall göra .. 1

7. Till Dig som tänker *studera vidare* på hel- eller deltid:

I denna fråga ska Du svara på en av delfrågorna *a*, *b* eller *c*. Svara på:

a om Du siktar på en utbildning som direkt leder till en yrkesexamen,

b om Du siktar på att läsa en bestämd kombination av ämnen,

c om Du inte riktigt vet vilken utbildning Du siktar på.

a. Till Dig som siktar på en utbildning som direkt leder till en yrkesexamen. Ange nedan vilken utbildning.

- 25
Gymnastik- och idrottshögskola		☐	1
Läkarutbildning		☐	2
Veterinärutbildning		☐	3
Sjuksköterskeutbildning		☐	4
Socialhögskola		☐	5
Teknisk högskola		☐	6
Förskolläraryt utbildning		☐	7
Småskolläraryt utbildning		☐	8
Klassläraryt utbildning		☐	9
Agronomutbildning		☐	10
Civilekonomutbildning		☐	11
Juristutbildning		☐	12
Annan utbildning. Vilken?		☐	13

b. Till Dig som siktar på att läsa en bestämd kombination av ämnen.
Vilken ämneskombination siktar Du på?

Vid vilken läroanstalt (skola)?

c. Till Dig som inte vet riktigt vilken utbildning Du siktar på. Försök att något beskriva vad Du siktar på (eventuella ämnen, läroanstalt, osv).

Funderar Du på någon annan utbildning än den Du nämnt här?

- 26
- 2 Nej
1 Ja. Vilken?

8. Till Dig som tänker *studera vidare*:
När tänker Du påbörja Din utbildning?

Tänker Du läsa på hel- eller deltid?

- 27
- 1 på heltid
2 på deltid och arbeta deltid
3 annat, Vad?

9. Till Dig som tänker *arbeta* hel- eller deltid:
Vad tänker Du ägna Dig åt?

10. Hur troligt är det att Du kommer att hålla fast vid Dina nuvarande planer?

- 28
- Kan inte tänka mig något annat alternativ 4
Kommer troligen inte att ändra mig .. 3
Det är möjligt att jag ändrar mig 2
Det är mycket troligt att jag kommer att ändra mig 1

11. Tycker Du det är/var svårt att bestämma vad Du skall göra efter gymnasieskolan?

- 29
- Ja, mycket svårt 4
Ja, ganska svårt 3
Nej, ganska lätt 2
Nej, mycket lätt 1

12. Hur länge kan Du tänka Dig att fortsätta Din utbildning efter gymnasieskolan för att få ett yrke Du trivs med?

- 30
- Inte alls, vill börja arbeta direkt 1
Utbilda mig ett år 2
Utbilda mig 2—3 år 3
Utbilda mig 4—5 år 4
Utbilda mig 6 år eller mer 5

13. Vad tror Du att Dina föräldrar vill att Du ska göra efter gymnasieskolan?

- 31
- De vill absolut att jag ska börja arbeta direkt 1
De vill nog att jag ska börja arbeta direkt 2
De vill inte ta ställning till vad jag ska göra 3
De vill nog att jag ska studera vidare .. 4
De vill absolut att jag ska studera vidare 5

21. Händer det att Du oroar Dig för att inte få något arbete efter skolan?

- 51
- Ja, mycket ofta 4
 Ja, ibland 3
 Nej, sällan 2
 Nej, aldrig 1

23. Händer det att Du oroar Dig för att Du skall tvingas ta ett arbete, som Du inte passar för?

- 53
- Ja, mycket ofta 4
 Ja, ibland 3
 Nej, sällan 2
 Nej aldrig 1

22. Om Du inte skulle få arbete, vad gör Du då?

- 52
- Läser vidare 1
 Reser utomlands 2
 Tar AMS-jobb eller AMS-kurs 3
 Gör ingenting åt det 4
 Annat 5
 Vad då?

24. Om Du har börjat ett arbete som Du upptäcker att Du inte passar för, vad gör Du då?

- 54
- Slutar 1
 Skaffar annat jobb 2
 Återgår till studier 3
 Gör ingenting åt det 4
 Annat 5
 Vad då?

25. Hur viktiga tycker Du följande saker är när Du skall välja yrke?

	mycket viktigt 4	ganska viktigt 3	mindre viktigt 2	helt oväsentligt 1	
Bra arbetsmiljö	☐	☐	☐	☐	55
Intressanta arbetsuppgifter	☐	☐	☐	☐	56
Inkomstförhållanden	☐	☐	☐	☐	57
Kontakt med människor	☐	☐	☐	☐	58
Mycket att säga till om	☐	☐	☐	☐	59
Få ta ansvar	☐	☐	☐	☐	60
Trygghet i anställningen	☐	☐	☐	☐	61
Arbeta med teknik och mekanik	☐	☐	☐	☐	62
Arbeta utomhus	☐	☐	☐	☐	63
Att få ta hand om andra människor och hjälpa dem	☐	☐	☐	☐	64
Möjligheten att få jobb	☐	☐	☐	☐	65
Fritt arbete	☐	☐	☐	☐	66
Skapande arbete	☐	☐	☐	☐	67
Arbete där jag känner att jag utvecklas	☐	☐	☐	☐	68
Arbete där jag utträttar något väsentligt	☐	☐	☐	☐	69
Arbete där jag inte riskerar min hälsa	☐	☐	☐	☐	70
Annat	☐	☐	☐	☐	71

26. Hur viktiga är följande saker för Dig. Sätt 1 för det som är viktigast, 2 för det som kommer närmast osv.

- God lön 72
 God arbetsmiljö 73
 Intressant arbete 74
 Ett fritt arbete 75
 Ansvar 76
 Trygghet i anställningen 77
 Arbete där jag utträttar något väsentligt .. 78

27. Hur stort företag skulle Du vilja arbeta i?

- 79
- Företag med 1—25 anställda 1
 Företag med 26—50 anställda 2
 Företag med 51—100 anställda 3
 Företag med 101—500 anställda 4
 Företag med mer än 500 anställda 5

28. Vilken betydelse har giftermål och familj för Dig när Du väljer yrke?

- 80
- Stor betydelse 4
 Viss betydelse 3
 Knappast någon betydelse 2
 Ingen betydelse alls 1

40. Tror Du att den som väljer att studera vidare på heltid efter gymnasieskolan i allmänhet kommer att ha en bättre eller sämre ekonomisk levnadsstandard om tio år än den som börjar arbeta direkt?

Den som *studerar vidare* kommer om 10 år att ha:

	27
Mycket bättre ekonomisk levnadsstandard	☐ 5
Något bättre ekonomisk levnadsstandard	☐ 4
Ungefär samma ekonomiska levnadsstandard	☐ 3
Något sämre ekonomisk levnadsstandard	☐ 2
Mycket sämre ekonomisk levnadsstandard	☐ 1

41. Bortsett från ekonomiska faktorer — tror Du att man får ett mer eller mindre tillfredställande (intressantare, trivsammare, osv) arbete senare i livet om man väljer att studera vidare efter gymnasieskolan än om man väljer att arbeta direkt?

Om man väljer att *studera vidare* tror jag att man får:

	28
Ett mycket mera tillfredställande arbete	☐ 5
Ett mera tillfredsställande arbete	☐ 4
Ungefär lika tillfredsställande arbete	☐ 3
Ett något mindre tillfredsställande arbete	☐ 2
Ett mycket mindre tillfredsställande arbete	☐ 1

- | | helt
till-
räckligt | i stort
sett till-
räckligt | delvis
otill-
räckligt | helt
otill-
räckligt | |
|--|---------------------------|-----------------------------------|------------------------------|----------------------------|----|
| | 4 | 3 | 2 | 1 | |
| 42. Hur mycket har skolan gett Dig av | | | | | |
| Vana och förmåga att arbeta självständigt | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | 29 |
| Vana och förmåga att samarbeta | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | 30 |
| Vana och förmåga att tänka kritiskt | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | 31 |
| Vana och förmåga att tänka och skapa produktivt .. | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | 32 |
| Grundläggande kunskaper: | | | | | |
| i svenska | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | 33 |
| i samhällskunskap | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | 34 |
| i matematik | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | 35 |
| i engelska | ☐ | ☐ | ☐ | ☐ | 36 |